

Strah pred koncem

»Svabobransko vodstvo je... podvelo novo taktiko... Sestavili so tako imenovane »udarne bataljone«... Poglavitno metodo »udarnih bataljонов« predstavljajo... hitri udarci na... mestne ali druge komande... Treba je priznati, da je ta nova taktika... trenutno dosegla delni uspeh, ki sestoji v tem... da tempo razkroja v svabobranskih vrstah ni več tako nagel... V tem pogledu se naše institucije in naši forumi... marsikje vse preveč vdajajo tako imenovane »mironobskemu« razpoloženju, večsitih tudi nepotrebnim zabavam... Ponekod puščajo naši odbori nezavarovane ilegalce vse predolge na terenih, ki jih... povsem kontrolira sovražnik. To je skrajno lahkomišljeno... (Boris Kidrič, sekretar Izvršnega odbora OF, v »Slovenskem poročevalcu« 17. avgusta 1944, št. 22.)

»Najbolj zagrozen v tem oziru je Meničaninov bataljon... Zaradi tega svetujemo vsem našim edincem, naj se izogibajo spopada z njim, ker so izgledi za naš uspeh v takem slučaju minimalni.« (Navodilo poveljstva »VII. korpusa NOV in POJ« podrejenim edincem, avgust 1944.)

»Z ozirom na pogoste dezertacije, posebno tov. Primorcev, smo primorani, da v slučajih ponovne dezertacije postopamo najstrožje in izrekamo smrtno kazen...« (Akt »Brigadnega vojaškega sodišča V. SNOUB Ivan Cankar« z dne 27. VII. 1944.)

»Opozoriti moramo, da je izredno težko voditi politiko kadrskega izpopolnjevanja baš v našem korpusu... Preiskava zoper komandanta VIII. in IX. brigade ter pomočnika politkomisarija IX. brigade je že izvedena in se preiskovanci nahajajo na štabu VII. korpusa NOV in POJ. Zaslišanje tov. komandanta VII. korpusa NOV in POJ, polkovnika Pera Popivoda bo izvedeno danes, tako da bo vsa preiskava že tekom današnjega dneva zaključena. Smatrajte, da je treba preiskavo čimprej izvesti. (Poročilo »Vojaškega sodišča VII. korpusa NOV in POJ«, poslano »Glavni« štabu NOV in PO Slovenije dne 7. 9. 1944.)

»Morala te posadke (v št. Jerneju, op. pis.) je na višku in ravno tako med civilnim prebivalstvom, ki je naklonjeno beli gardi. Morala je zaradi tega tako na višku, ker sta poveljnika Mrak in Pregelj dobra organizatorja, propagandista in govornika. Poleg tega posadka ni doživela še nobenega večjega pojava.« (Poročilo »štaba XV. divizije«, poslano »VII. korpusu NOV in POJ« dne 26. maja 1944. Poročevalci: »major« Kogej.

»Naši gubici: 47 mrtvih, medju kojima kapetan Kljajić, komandant I. brigade, poručnik Vučinić (ki so ga izdajali za zastopnika ameriške vojske pri tolovajih, op. pis.), operativni oficir bataljona; Babić Ivan, komandir čete, i 143 ranjenih... U ovim borbama... opečeno kod svih jedinica osejala se zamoženost.« (Operativno poročilo »štaba IV. korpusa NOV« o julijskih bojih v Beli krajini, poslano »štabu VII. korpusa« dne 14. avgusta 1944.)

»Naše izgube: 14 mrtvih, 68 ranjenih, 6 pogrešanih. Padli so: tov. Vanja Groznik, politkomisar IV. brigade... Opaziti je bilo, da je bila obveščevalna služba IV. brigade na srednji višini. Obveščevalna služba V. brigade je v teku 14. in 15. t. m. popustila... III. bataljon V. brigade zasluži grajo, ker se je umaknil brez komande iz položaja. Grajo zasluži tudi obveščevalna služba V. brigade... V sled začetne in frontalne borbe so bile tudi velike žrtve med našimi borci...« (»Relacija štaba VII. korpusa NOV in POJ, operacijski odsek«, o julijskih bojih v Beli krajini z dne 30. VII. 1944.)

»Na Primorskem je konec prejšnjega meseca padel komandant XXX. divizije, major Ivan Turšič — Iztok. Rojen je bil leta 1923... na Raketu. (»Slovenski poročevalci« št. 22 z dne 17. avgusta 1944.)

»V naša trditve, da veste, da imamo obleke, je popolnoma neumestna in v bodoče take opazke kategorično odklanjamo... Take vesti, ki se širijo, da razpolagamo z večjimi količinami obleke, so neresnične in jih v vojski pobijajte. Oblek imamo samo toliko, kolikor jih prejmemo od zaveznikov... do danes ni dospela niti ena pošiljka same obleke.« (Dopis, ki ga je »št. VII. korpusa NOV in POJ«, intendantura, št. 1305, poslal dne 13. julija 1944 »št. VII. Dolenjskega odreda NOV in POS«.)

»Prvič se zavezniki ne bodo vmešavali v naša notranja vprašanja...« Josip Broz »Tito« v letaku »Zadnji poziv zapeljanim okupatorjem hlapcem«.

V odgovor na pozive, opomine, grožnje in blebetanja raznih Kidričev, Kuharjev, Furlanov in drugih najetih zločincev doma in v tujini navajamo v prejšnjem nekaj dejstev, izjav in ugotovitev, posnetih po izvirnih dokumentih iz arhivov tolovajskih tolp in po podatkih »suradnih« glasilih Osvobodilne fronte. Brez posebnih pojasnil je iz njih razvidno, kje je varok za vse reče kričanje o izdajalcih, za grožnje o obračunih in o vojnih sodiščih, za gonjo glede razkroja v domobranstvu kot poslednje uade za končni uspeh Osvobodilne fronte in v komunizmu pri nas. Vzrok za vse to je strah pred vedno večjim razkrojem v lastnih tolovajskih vrstah in pred končnim obračunom s komunizmom.

Po dejstvih, navedenih zgoraj, je namreč današnje stanje v Osvobodilni fronti in v njenih tolvah naslednje:

Morala med oboroženimi tolvami in med civilnimi privrženci komunizma pa-

Der Aufmarsch der Landwehr in Krainburg. — Pohod gorenjskih brambovcv po Kranju.

Naš edini odgovor: boj!

Poročila o zadnjih porazih rdečih tolp na Dolenjskem in Notranjskem

V odgovor na Titov in Kidričev-ultimat domobranec poročamo:

Na Notranjskem 11. sept. 1944.

Komunistične bande navzlic raznim Kuharjev in Kidričevim »razkrajalnim« pozdravom ne najdejo mirnega zavetišča na Slovenskem. Zato so si izbrali Loško dolino za svojo zadnjo »republiko«, v katero naj bi po njih nikoli ne prodrala noga in puška slovenskega domobranci. Spet ena presneta zmota! Oh, le nekolikokrat so se tolovaji v svoji po svetu razbojnani strategiji zmotili!

V Loški dolini so si tolovaji uredili ne po »tovariško«: ko so po lanskem osmem septembru razbili zadnji odpor trpečega ljudstva in pobili množico najboljših fantov, so vzpostavili svojo krajevno »vlado« z vsemi pritlikalnimi, katere glavna opora so tolpe. Uvedli so »rdeči red«, razglasili »svobodno republiko« in ukrenili vse, kar je zraven potrebnega.

Ljudje so se morali zastran prelite krvi navaditi molčati in stver je šla v »redu« naprej. Mnogi funkcionarji in najrazličnejši cvetovi iz komunističnega raja so hodili tjakaj na oddih ali okrepljenje živcev, kar je bilo pogosto potrebno. Teh gospodov ne velja naštevati, saj jih tako ali tako pozna vsa domovina po njihovih vrljih »činah«. Lepo in mirno življenje so živeli tamkaj in kuhali razne načrte, kako bi kaj razkrojili. Ni dvakrat reči, da je Tonček Fajfar prav tam zmazal tista čudovita pisma domobranec.

da. Odkar so se ustanovile domobranske udarne skupine, so domobranci prešli iz obrambe v napad in so pri tem imeli popoln uspeh. Tolpe doživljajo poraz za porazom. Moštvo je utrjeno in naveličano. Dezertacije se množijo in jih ne morejo več ustaviti niti smrtne obsodbe. Prvak za prvakom pada. Nezanesljivo ni samo civilno prebivalstvo na »osvoboje« ozemlju, temveč tudi vojaštvo in celo visoki poveljniki, da je bilo treba n. pr. uvesti preiskavo ne le proti komandantom raznih brigad, temveč celo proti vrhovnemu poveljniku VII. tolovajskega »korpusa«, črnogorskega rablju Peru Popivodi. Nasprotno je morala pri domobranskih posadkah in pri civilnem prebivalstvu na ozemlju, kjer ni tolovajev, odlična, celo vedno boljša. Od »zaveznikov« tolovaji ne dobe ničesar, niti obleke in papirja ne. Vsi upi, da bi zavezniki tolovajem ob morebitnem prihodu v naše kraje dali vso oblast in jih za oblast priznali, so šli po vodi, saj Tito sam sporeča, da se zavezniki v naše notranje spore, to je v boj med komunisti in protikomunisti, ne bodo vtikali in pustili, da to obračunamo sami med sabo. Torej naj komunisti »izdajalce« pobijejo sami, če se hočejo rešiti in ohraniti. Drugi jih zanje namreč ne bo nihče pobijal. V Ljubljani se trga mreža za mrežo, pada glava za glavo. Tam ni moči izvesti več niti majhne »potresalne« ali »napisne« akcije. Usoda Varšave in Pariza, noš, ki so ga Angličani in Amerikanci zaradili tolv, kakor je naša NOV, nastavlja na vrst De Gaulleu v Franciji, vse to daje misliti tudi prvakom OF.

Se posebno živahno pa je postalo potem, ko so začeli letos spomladi urejati pri Nadlesku aerodrom, na katerem naj bi pristajali »angleški« aeroplani. Skrivnostno je postalo posej tamkaj in navadna raja se je morala daleč izogibati svetega kraja, koder naj bi se gibali angleški »tovariši«.

Za vse te stvari domobranci niso bili gluhi in slepi. Zraven tega pa so bili tudi sila radovedni. Zato so jo mahčili 9. t. m. iz vseh smeri proti Loški dolini, da bi se na lastne oči prepričali, kaj je prav za prav z resnico, ki jo je dandanes navzlic Kidričev in Kuharjev tako težko najti. Zmagovita skupina stotnika Meničanina, o katerem v zadnjem času ni bilo slišati kaj posebnega, je udrila na osvobojevo ozemlje s severne strani po naslednji poti: Grosuplje—Turjak—Velike Lašče—Sodražica.

9. septembra zvečer ob 11 je trčila na prvo tolovajsko zasedo pri Retjah, ki je sama od sebe zbežala. Na dolgo potem pa je presenetilo novomeške fante čudno klicanje.

»Kdo tam?« Bilo je to v Veliki Kavki.

»Kdo je pa tam?« se je odrezal domobranec, ki je vaju takih pozdravov.

»Partizani« je povedal oni v grmovju.

To je domobranec vedel sam. Brž ga je povabil »tovariš« v goščo. Fant pa se ni dal speljati in mu je rekel: »Pojd pa ti k meni!«

Potem se je tolovaj domislil parole. Domobranec se je kar hitro znašel.

»Veš kaj,« mu pravi, »dolgo že hodimo in pozna je ura. Pozabil sem jo.

Za trenotek je bil mir. Počem se je opogumil nekdo drugi in stopil z dvema bombama proti grmu. Ko je počelo, je bilo zasede konec. Potem je bilo spet tiho. Šela v ranih jutranjih urah, ko je bila še tema, je pretrgalo enolično škripanje trdnih nog neko brnenje. Kmalu je tudi to minilo. Potem se je začel delati dan. Domobranci niso hoteli počivati. Preradovedni so bili, kaj brni v Ložu. A so kmalu zvedeli, kaj je bilo.

Zjutraj so opazili prve večje tolovajske bande. Na Vrhniki, oziroma tam blizu so razbili nekakšen rajonski odbor za Loško dolino. Potem so opazili, da drvi po cesti od Prezida proti Pudoču poltovorni avtomobil. Hitro so poslali tja majhno patrolo, ki je na primereno razdaljo užgala po vozilu. Tolovajski šofer je pocedil in pustil avto na cesti. Tako so domobranci prišli počeni do avtomobila. Sedli so vanj in se ročno popeljali v Pudoč, kamor je malo prej prodrla druga skupina. V Pudoču je po nekem streljanju padel neki Jure, po stopnji tolovajski major, najbrž tisti od osemnajst, ki je tako »silajno« miniral šmarski predor.

Poleg njega sta padla še dva tolovaja, prav tako višji živini. Bila sta oblečena v savojško paradno obleko. Eden je bil komisar, drugi pa »operativni«. Legitimacij nista imela nobenih.

To je bil uvod v peklensko rapsodijo, ki so jo zagodili domobranci tolovajem.

Potem se je začel boj za življenje in smrt. Naše čete so zavzele odlične položaje in odprle ogenj od vsepovsod. Boji

in posesti nad iskrevnelim slovenskim narodom.

Strah pred tem odgovorom, strah, da bi bili prej ali slej krivci našega gorja razkrinkani tudi pred svetom tako kakor so pred domovino — ta strah jim narekuje, naj se z vsemi silami oprijejo poslednje bilke: upanja, da se jim bo posrečilo domobranstvo razkrojiti.

Vse do pred nekaj tedni domobranstvo sploh niso marali priznati, da obstaja. Domobranci in protikomunisti so bili zanje zgolj izdajalci, glede katerih bi bili tolovaji samo veseli, če bi jih sodel in pobil kdo drugi, da bi jih njim ne bilo treba.

Cemu je treba domobrance zdaj vabiti, naj ne zamude raznih rokov, če se hočejo rešiti? Kaj se bo domobranec ali protikomunistu, ki bi ga rdeči dobili v roke po 15. septembru, godilo drugače, kakor se mu je pred tem zadnjim rokom? Katerega, če se ga njeli, so pa do zdaj prizanesli? Katerega niso zverinsko mučili, ga metali živega na ogenj, mu iztikali oči?

Vse to nove taktike narekuje prvakom OF doma in v tujini samo strah pred koncem, strah pred obračunom. Vpijejo, ker jih je strah. Vse njihovo pisarjenje in čevanje po raznih radijih je samo izraz tega strahu. Njihovo orožje jih ne bo rešilo več, reši naj jih neumnost nasprotnika.

Toda v tem se motijo. Slovenski oboroženi odpor proti komunizmu je vstal tedaj, ko je bila OF na višku moči. Vstal je, ker je OF prav tedaj pokazala, da se njeni cilji komunistični, da je njen načrt brezobzirna likvidacija vseh nasprotnikov, uničenje vsega, kar Slo-

IZ VSEBINE:

Stran 1:

Strah pred koncem.

Naš edini odgovor: boj! (Odgovor domobrancev na komunistični poskus razkroja med domobranci.)

Stran 3:

Tako se oni borijo... (Brezdomel — najzgovornejša slika komunističnega »novega reda«.)

Uradna listina o »angleških« oblekah za tolovaje.

Stran 4:

Prisega na Turjaku.

Stran 5:

Izdajaleško delo Osvobodilne fronte v Idrijskem kotu.

Stran 6:

Med tolovaji od ječe do ječe.

Stran 8:

Brambovcv izpod gorenjskih planin prlpovedujejo.

so trajali na področjih Knežja njiva in Golji vrh cele štiri ure.

Domobransko orožje je spet spregovorilo odločno besedo. Tolovaji so bili po vsem videzu izredno presenečeni. Nekako sredi boja se je posrečilo tolovajem obkoliti našo komoro, pa so bili takoj tepeni. Pri tem se je zgodila majhna nevšečnost. Konj z gorskim topom je namreč radi prevelikega hrupa zbežal nekam v hosto, kjer se je pridružil tolovajem, ki so bili tako dragocenega plena izredno veseli. Komaj so se pa dobro zavedeli, je že pokalo po njihovih glavah. Tačas pa je colotnilo kljuse nekam v blato in živ krst ga ni mogel izveči. Tolovaji so morali bežati. Konja so potem rešili domobranci iz Križev in ga vrnili s topom vred tja, kamor je spadal. Med bojem so se prav posebno izkazali minometalci, ki so imeli začuda točne zadetke. Samo pod temi je padlo kakih petdeset tolovajev. Na Golem vrhu so tolovaji odprli bliskovit ogenj. Tedaj so spet rešile položaj pobočnice in minometalski vod.

V bojih na Knežji njivi in Golem vrhu je padlo največ tolovajev. Potem so bili še vsi pot manjši spopadi.

Tisti dan so imeli tolovaji pripravljeno v Starem trgu veliko slavlje, najbrž kako obletnico. Za miting so zaklali dva naropana vola, pripravili petsto litrov vina in še mnogo drugega. Domobranci so prišli v Stari trg po kosilu, ko so tolovaji kraj že izpraznili. Vendar je vino ostalo, prav tako oba vola in vse drugo. Sredi pojedine je zabrel na rdeči poštni centrali telefon. Nekdo od domobrancev je skočil k slušalu in ujel kratko poročilo, ki je bilo namenjeno »višji« komandi: »Belih ni več v Loški dolini!«. Nekateri pravijo, da je telefoniral sam gospod Vidmar, predsednik rdečih barak. Koliko je na tem resnice, se ne da točno ugotoviti. Imeli so pripravljeno tudi tombolo za svoj rdeči križ. Korajžni Meničaninovi fantje so dobili torej vse dobitke brez znehanja.

Medtem ko je 4. skupina napredovala od severa, je skupina stotnika Rupnika prodirala v Loško dolino ob podpori drugih edinic z zahoda. Vso pot so bili na vrsti manjši boji, v katerih je padlo kakih 35 tolovajev. Na tem predelu je ta skupina dobila dva avtomobila in zaplenila 2 motocikla.

Ob 4 popoldne so se vse skupine, ki so v akciji sodelovale ali jo podpirale, zbrale v Danah, kjer so prešli in pregledali ogromni plen.

Ker se niso prispeli uradni podatki o številu padlih komunistov od vseh skupin ki so sodelovale pri tem nastopu, bomo točne podatke navedli prihodnjic.

Plena ne gre podrobno naštevati. Za plenjenega je bilo mnogo orožja; strojnica,

Dalje na drugi strani.

venec spominja na njihovo samobitnost in daje pravico do lastnega obstanka.

Ta odpor je nastal iz bolečine trpečega naroda, ki ga je lastni brat vedel klal in uničeval. Zaradi tega je nile, zlasti pa ne besede, grožnje ali obljube, ki bi Slovence še kdaj speljala na led. Danes smo mi močni in korakamo — navzile vsem zunanjim videzom — k zmagi. Najboljši dokaz za to nam je vojaški in duhovni razkoraj v redih tolvah, iz katerega se poraja obupano kričanje Kidričev in drugih tičev. Tudi mi dobro vemo, koliko je ura: bliža se dvanajsti. Če naj se kdo reši pred narodnim maščevanjem, se morajo reševati komunisti. Toda povemo jim, da je zanje že zelo, zelo pozno in da bomo temeljito premislili, preden bomo komu izmed njih kaj spregledali.

Naj se ne zanašajo na slučajno »tovarištvo« med prvaki raznih političnih skupin, na pogajanja in sporazume! Danes je na straži sila, zrasla iz krvavečih domovine, ki ne pozna nemoralnih političnih žlaht in poštmovstva. Ta sila bo obračunala z vsemi krivci; ta sila bo priznala za sodnika ne razne gozdne ali londonske najete preroke, marveč tiste, ki se je za narod bil, z njim trpel in mu kazal pot poštenosti ter zdrave pameti v njegovi največji stiski in muki.

Te sile in te volje se danes boji vse, kar je gnilega, vse kar je narodu odmrlo, kar je nad narodom grešilo. Naj se le boji, saj je zaslužilo! Čim večje bo vpitje tistih, ki jim je usojen pogin, tem siloviteje bomo mi bili po onih v goru in po rdečih fakalah v zaledju. Bili tako, da bomo na naši zemlji ostali same mi in samo mi bomo o sebi govorili!

Nadaljevanje s 1. strani.

minometov, brzostrelk in pištol. Pušk je okoli tristo. Poleg tega so zaplenili tolovajev se dva uporabna avtomobila in dva motocikla. Meničaninova skupina je zaplenila tudi 25 koles. Domobranci so ujeli tudi 2 konja in 2 muli.

Domobranski izgub v primeri s tolovajskimi ne velja omeniti. Padla sta od Meničaninove skupine 2 domobranci, 6 pa je lahko ranjenih. Domobranci se je javil tudi prebežnik, ki je moral pač dolgo čakati na odrešenje; saj pravijo ljudje, da v Starem trgu od lanskega 10. septembra ni bilo nobenega domobrancia.

Zdaj so prišli in sicer toliko, kakor ni nihče pričakoval, najmanj pa tolovaj, ki sami sebi verjamejo, kako so nas »razkropili«. Še nekaj takih nastopov, pa bo razkrojeno vse — pri tolovajih seveda!

Z druge strani je v republiko udarila bojna skupina stotnika Rupnika z Raketa.

Komunistični propagandisti v notranjskem okrožju so imeli v zadnjem času mnogo dela. Skoro vsak dan so pošiljali na Rakek »zadnje« Brozove ukaze, da se vsi domobranci do 15. septembra 1944 — to je zadnji rešilni dan — prijavijo z orožjem »osvobodilni« vojski pri njeni najbližji jedinici.

Rupnikova skupina se je zaradi tega že na predvečer 8. septembra odločila, da ustreže njihovi želji. Na praznik ob 3. uri popoldne je šla na pot z vsem orožjem, kakor je želel tovariš Broz.

Skupine so se pomikale v strelskih vretah skozi gozdove pod Javornikom. Ob obronkih so fantje našli grobove. Niso ugotovili, da bi se bili dolgo ustavljali. Taki spomeniki domobrancia le še podžgejo, da pohiti tja, kjer se v varstvu gozdnih senc skrivajo krivci teh grobov.

Po napornem pohodu se je fantom prilegel počitek na Debelem kamnu. Stotnik Rupnik je bil vsa noč buden — buđen na načrta, da bi čimprej poslal tolovajski štab in se mu spodobno javil. Že naslednjega dne so šli naprej skozi gozdove, kjer ti more služiti le kompas. Kdo bi mislil, da se lahko tako velika skupina prikrade skozi gozdove prav v bližino — tolovajske komande št. Peter. Kompas in karta sta pokazala, da so bili 15 km od št. Petra.

Ob 10. uri popoldne so že zabredli globokeje v gozd. Prva skupina je naletela na rdečega obveševalca iz št. Petra. Presenetili jih je s svojim živahnim pripovedovanjem. Druga skupina je skoro v istem trenutku srečala dva vozniaka. Peljala sta brano na »komando mesto št. Peter«. V nekaj minutah je stotnik Rupnik že zvedel za najbližjo jedinico »NOV«. Za trenutek jih je zamudil mlad gošar, ki se je kot duh prikazal pred domobranci.

»Stoj!« je zadonel po gozdu. Fantje pa je zgrabil puško, pomeril proti domobrancem in — padel.

Pot v »komando« je bila edaj znana. Po uri hoda so fantje prišli naravnost v taborišče. Majhna tolovajska skupina, ki je popravljala telefonsko žico, je izginila ko kafa...

Fantje so naskočili. »Komanda mesta št. Peter« je zbrala vse petne zmožnosti in odkrila s poveljnikom na čelu naprej v gozd.

V taborišču je prijetno dišalo. V kuhinji je bilo v kotlih meso s krompirjem. Fantom je po tako uspešnem pohodu še bolj teknilo. Pod smreko je bila dolga miza, ki je zdaj zadnjikrat služila — domobrancem.

V taborišču so rdeči morali pustiti 2 konja, voz in zastavo »komande št. Peter«.

Potem naprej! Dva polizana Badoljeca, eden od njiju je bil nekoč odvetnik, tokrat nista dovolj hitro bežala in so ju ujeli. »Mama mila!«, samo to sta spravila iz sebe, tako sta bila zasopla in prestrašena.

Visoko pod Snežnikom so prenočili. Četudi je bilo hladno in niso smeli zakuriti, jih je zeblo, bili so polni ognja in so komaj čakali jutra.

Ze ob 3. uri bi morali kreniti naprej. Treba je bilo iskati zveze z Meničaninom.

Šele ko je sonce toplo zasijalo, je prišlo Meničaninovo sporočilo: »Že dve uri se bjemmo...«

Potem so hiteli. Osem kilometrov so tekli in kmalu zavzeli položaje nad Kozarščami, Smarato in Lipensem. Zadnje rdeče zaščitnice so dobile svoj blagoslov. Meničanin in njegovi pa so žgali z druge strani, da je grmel po dolini... in po rdečih buticah. Ljudstvo je domobrance sprejelo kakor razodetje. Trpljenje dolgih mesecev »republik« jih je tako zdelalo, da je bilo srečanje z domobranci zanje odrešitev. Povešali so jih enako ljubeznivo sprejemali. Prošli so, da bi ostali domobranci pri njih ali vsaj večkrat prišli k njim. Ko so fantje zapeli, je bilo slovo še težje.

Boj se je nadaljeval med divjim begom jedra VII. tolovajskega »korpusa«.

Rdeči so pustili v vaseh ogromen plen. Več tisoč kilogramov krompirja, 8 konj, 12 vozov, od zapravljenih krompirja, kofije, dva tovorna avtomobila, več sodov bencina, celotno štabno kuhinjsko opremo z vsemi posodami, telefonski material, celoten arhiv »VII. korpusa« in »Notranjskega področja« ter mnogo, mnogo drugega. Med drugim plenom so bili tudi trije veliki zabojni pušk.

Komunisti so bili nad Meničaninim nastopom zelo presenečeni. Ko je Meničanin udaril, so zbežali tekali sem in tja. Še bolj so bili obupani, ko sta jih pozdravljala z druge strani še drugi dve udarni skupini. Le malo je manjkalo in partije ne bi bili mogli uiti proti Babnem polju. Njihove betice so rešili prisilni mobiliziranci — s svojimi glavi.

Svoj uspeh so domobranci potem posladkali s kokolado, konzervami, cigareti, palčicami, krompirjem — angleških padalcev, ki so jih komunisti zadržali v Smarati. Ljudje so bili presenečeni, ko so jim domobranci ponujali to kokolado... Kljub temu da so ti Angleži že dalj časa na letem mestu, niso prišli z ljudmi v stik, še manj pa bili deležni njihove kokolade... Ljudstvo je pripovedovalo, da

Zastoj na zahodnih bojiščih

Po precej naglih uspehih, ki so jih dosegli vzhodniške čete na belgijskem ozemlju, je nastopil zadnji teden zastoj.

Britanske armade, ki so mimo vzhodne obale Rokavskega preliva prodirale v Belgijo in naprej proti Holandiji, so tik pred belgijsko-holandsko mejo naletele na strnjeno nemško obrambo, ki ni dopustila, da bi razširile svoje prodore in prišle čez Albertov prekop v Holandijo.

Podobno so ob trdnjo obrambo težile tudi ameriške armade, ki so prodirale skozi jugovzhodni del Belgije mimo Sedana proti Liègeu in skušale od tam vdreti na ozemlje domovinske Nemčije. S tem se je ustvarila bojna črta, ki je šla severno od Antwerpena proti vzhodu, se tam na meji zaokrenila na jug proti Liègeu, od onod pa zavila proti meji Luksemburga. Severno od Antwerpena so Nemci zožili angleška mostišča, hkratu pa zagotovili ostalim svojim četam, ki so se umikale s Flamskega, odhod proti vzhodu.

Medtem so se na prostoru od Liègea pa do Metzja združili številni sovražniški oklepniški klini in začeli z napadom na širokem bojišču. Središčni napadov je bilo na srednjih Ardenih, ob luksemburški reki Alzette in na prostoru zahodno od Metzja. Na teh bojiščih so branilci večino sunkov zadržali, uspeli so pa tudi na Ardenih, nakar so Amerikanci premestili svoj napad na zgornji tek reke Semoise in prodrli čez belgijsko-luksemburško mejo na obeh straneh Arlona.

Niž manj silni so bili poskusi Amerikancev, da bi se prebili mimo Toula proti severovzhodu. Nekoliko bolj južno od tod so Amerikanci združili svoje napade na Burgundska vrata in so prodrli vzhodno od Besancona proti severu. Ta napad so Nemci prestregli.

Cilj vseh teh napadov je jasen. Angleži in Amerikanci hočejo priti na nemško ozemlje, v skrajni vzhodni Franciji pa se skušajo prebiti skozi Burgundska vrata do Rena. Tedaj bi privlekli nove sile in začeli z bitko, ki je sami odkrito označujejo kot odločilno bitko, ki jo po silovitosti in strahotah vse dosejane še zdaleč ne bodo mogle biti kos.

Na splošno boje zadnjega tedna na zahodu lahko označimo kot ohromitev premikalne bitke in prehod v bitko starega sloga. Zlasti so se boji razvili na odseku med Sedanom in Nancyem. Od tod mora napadalec prodreti čez luksemburško na nemško področje, da bi šele mogel priti v stik z glavnimi silami obrambe.

Kaže, da si je nasprotnikovo vojno vodstvo na jasnem glede težkosti, ki jih bo rodilo naslednje bojno obdobje. Zaradi tega se trudi, da bi na bojišču nastopilo s čim večjimi silami. Nesporno je, da čakajo obe stranki hujši boji, da bo nemški vojak zdaj branil svojo domovino in se bo temu primeru njegov odpor tudi ojačil. Amerikanci in Angleži stojijo za tem, da bi izsklil prodor med Moselem in Burgundskimi vrati. Noben drugi vojni nastop ne bi mogel nasprotniku omogočiti, da si odpre vrata proti Nemčiji.

Prvi odsek, na katerem se že kažejo obrisi nasprotnikovih namenov in želja po prodoru, o nesporno Ardeni. Toda kaže, da nasprotnik z vsemi pri-

pravami za veliko bitko še ni gotov. Ob Albertovem prekopu se nasprotniku postavljajo po robu velike težave, ki se stopnjujejo z ojačevanjem nemškega odpora. Med Gandom in Maastrichtom se skuša nasprotnik preriniti proti severu. K temu ga sili v nemali meri tudi ozemlje, ki je prepreženo s pritoki reke Schelde in mrežo prekopov. Pri tej smeri bi na boje utegnili vplivati tudi holandsko ozemlje in vanj nasprotnik ne bo mogel vdreti, dokler bo Albertov prekop igral vlogo kot močna zapornica. Kjerkoli so Angleži dosegli prišli čez prekop, so Nemci vrgli potrebne sile in skušajo mostišča zožiti.

Boji na prostoru med Liègeom in Maastrichtom ter sunki čez Albertov kanal, povedo, da morajo Angleži vprejeti vse sile v boj, da bi si zagotovili bočno naslonitev na severu, nakar bi mogli šele preiti v bitko za preboj. In te bočne naslonitve ne morejo dobiti nikjer druge, kakor ob spodnji Maasi.

Kakor se doseg Angležem na severu še ni posrečilo končati priprave za takšen nastop, tako tudi Amerikanci še niso dosegli tistega, kar potrebujejo za nadaljnji sunek.

Južno od Nancyja je sedma ameriška armada še vedno brez tesnega stika s tretjo ameriško armado. Še zmorem se preriva k postojankam in se mora nepretrgoma boriti ob zgornjem toku reke Doubs z nemškimi silami. Nasprotnikova južna armada, ki je morala doseg narediti že 500 km dolgo pot, bo imela posebno nalogo, ki bi dospela do krajev, od koder bi lahko podprla prizadevanje ostalih dveh ameriških armad.

Za zdaj je to obdobje med dvema bitkama, vendar to ne pomeni, da bi boji poenostili. Najhujši boji se bijejo v Belgiji in pri Burgundskih vratih. Nasprotnik stalno dovaja oklepniške sile, pehoto, motorizirane oddelke, novo orožje in strelivo, kar je znamenje za nove, hude boje. Prav tako pa potrebujejo ameriški oklepniški nekaj počitka, ki si ga niso mogli dovoliti vse od taktičnega odpora pri Avranchesu predrl zaporno črto in začeli dvreti proti vzhodu do Mosele. Na obeh straneh izkoriščajo čas s tem, da kopičijo sile za odločilni spopad, ki ga je treba v kratkem pričakovati.

Ob francosko-italijanski meji potekajo boji za posest prelazov in gorskih cest, preko katerih drže pota v Lombardijo. Tod napadalec dosegel niso dosegli nobenega pomembnejšega uspeha. Nemška uradna poročila preteklega tedna so o bojih na francoskih in belgijskih tleh poročala tole:

Boji v Belgiji in vzhodni Franciji

6. septembra: Na področju Antwerpena smo umaknili naše divizije na Albertov preliv. V mestu samem se bijejo še ogorčeni boji. Sovražnik je na širokem bojišču udaril proti črti Louvain-Namur-Sedan, vendar mu je uspelo, da je le nebitveno napredoval. Sovražnikove poskuse za preko-ritev Mosele severno od Nancyja smo razbili. Posadka Le Havrea je krvavo odbila z oklepniški podprt nasprotnikov sunek.

Sovražnikove sile, ki so vdrle v območje trdnjave Brest, smo s proti-

sunkom vrgli nazaj, nova zbirališča ameriške pehote in oklepnikov pa razbili z osredotočenim topniškim ognjem.

7. septembra: S protinapadom smo razbili sovražnikovo predmostje severno od Anversa. Na področju Louvain-Sedan se nadaljuje močan sovražnikov pritisk. Jugovzhodno od Sedana je vdrla neka oklepna napadna skupina presenetljivo v nasprotno postojanke ter jih razbila. Privedla je ujetnike. Vzhodno od Verduna, pri Pontá-Moussou in pri Toulou so se izjavili močni sovražniški napadi. Pri Baume des Dames je nasprotniku časno uspelo, da je prišel na severni breg Doubsa. Vendar smo ga s protisunkom vrgli takoj zopet nazaj.

Po najmočnejši topniški in letalski pripravi so Severoamerikanci nadaljevali večerj velenapad na trdnjavo Brest. Šele po najtežjih bojih je uspelo sovražniku, da je kljub ogorčenemu odporu naših čet in s hudimi izgubami na nekaterih odsekih vdril v trdnjavske prednje postojanke. Vsa vdrna mesta smo zajeli.

8. septembra: Na prostoru pri Ypernu so naše zaščitnice v hudih bojih s sovražnikovimi oklepnimi skupinami ravnale odmiš naših divizij proti severu. Pri tem je bilo uničenih 34 nasprotnikovih oklepnikov. Na obeh straneh Liègea se nadaljuje močan sovražnikov pritisk proti vzhodu. Nasprotnikovi napadi pri Toulou, pri Besanconu in vzhodno odtod so bili razbiti.

9. septembra: V severni Franciji so se izjavili sovražniški sunki proti pomorskim trdnjavam Brest, Boulogne in Dunquerque. Na trdnjanskem področju Le Havrea je bilo v prejšnjem dnevu uničenih 29 sovražnikovih oklepnikov in 12 oklepniških ogledniških voz.

Na Flamskem so naše zaščitnice še nadalje v hudih obrambnih bojih proti pritiskajočemu sovražniku. Sovražniški napadi iz njegovega predmostja pri Anversu proti severu so bili razbiti, sovražna predmostja severozahodno od Hasselta pa zožena v protinapadu. Sovražnik je imel tam posebno hude izgube ter je izgubil 21 oklepnikov. Huda borba divja za trdnjavo Liège in na področju severozahodno od Metzja. Proti naprej prodrlim sovražnikovim četam potekajo protinapadi.

10. septembra: Posadka pomorske trdnjave Brest je tudi večerj po ogorčenih bojih odbila vse, z največjo uporabo blaga izvedene sovražnikove napade na trdnjavo samo. Polotok Le Conquet smo izgubili. Ostanke posadke nudijo še zagrižen odpor.

Sovražnikova predmostja južno od Genta in severozahodno od Hasselta so bila s protinapadom zožena, sovražniški je vdril v naše postojanke južno od Maastrichta, je bil zopet odbit. Med Verviersom in Arionem je napadel nasprotnik na široki bojni črti naše postojanke in je dosegel le majhne krajevne vdore. Pričeli smo s protinapadi.

11. septembra: V odseku Bruges do področja severozahodno od Hasselta so razbile naše bojne skupine vse sovražnikove poskuse, da bi razširili svoja predmostja preko Albertovega prekopa.

Na vzhodnem področju pri Leerin-genu so padalski lovci presenetljivo

udarili Britancem v bok, uničili veliko polno natovnjeno prevozno kolo-no in razstrelili skladišča streliva in pogojskega goriva. Na tem področju je bilo v poslednjih dnevih, v glavnem z bojnimi sredstvi iz bližine uničenih 52 angleških oklepnikov. Tam so v teku težki boji s sovražnikovimi oklepniki, ki prodirajo dalje proti severu. Na črti Verviers-Metz pritiska sovražnik na široki bojni črti proti našim zaščitnicam. Odbiti so bili številni sunki.

Ves dan in vso noč so se nadaljevali močni sovražniški napadi proti celinskemu bojišču trdnjave Le Havre. Šele po hudih bojih je sovražnik dosegel z velikimi izgubami vdor, ki pa je bil zajezen.

12. septembra: Na zapadu so se izjavili sovražniški napadi pri Brugesu, Gandu, in Anversu. Razbili smo sovražnikovo mostišče preko Albertovega kanala severozahodno od Hasselta. Šibkejšje sovražnikove sile se držijo na severnem obrežju. Severno od Hasselta je prodrl nasprotnik z močnimi pehotnimi in oklepniškimi silami v smeri proti Eindhoven. Pričeli smo s protinapadi. Posebno siloviti so bili boji vzhodno in jugovzhodno od Liègea in na področju Metzja, kjer so se naše čete ogorčeno upirale napredujočim sovražnikovim napadnim skupinam. Južno od Nancyja smo z uspešnim napadom privedli več sto ujetnikov. Močan sovražniški pritisk z juga proti Vesoulu se nadaljuje.

V obeh zadnjih dneh smo uničili na zahodnem bojišču preko sto sovražniških oklepnikov. Posadki Dunquerque in Le Havrea sta vzdržali kljub močnim sovražnikovim napadom. Zahodno od Bresta se drži z vzgledno vztrajnostjo še neka lastna skupina pod vodstvom podpolkovnika Fursta. Trdnjava sama je pod težkim sovražnikovim ognjem. Posadka Lorienta je uničila z uspešnimi izpadi sovražnikova municijska in oskrbovalna skladišča.

Jugovzhodna Francija

6. septembra: Naše čete, ki so se umaknile iz južne in jugovzhodne Francije, so dosegle v skladu z danimi povelji področje Dijona in Langreško visoko planoto.

Na cestah, ki peljejo čez prelaze zahodno od francosko-italijanske meje so naše zaščitnice krvavo odbile močne sovražnikove napade.

7. septembra: Boji za ceste čez prelaze na francosko-italijanskem obmejnem ozemlju postajajo po uporabi mornarskih čet silovitejši. Ponovni sovražniški poskusi, da se je polastili obmejnih utrd, so se izjavili.

8. septembra: Na francosko-italijanski meji se nadaljujejo boji na prelazih in cestah, ne da bi nasprotnik dosegel kak uspeh.

9. septembra: Pri Besanconu in dalje vzhodno od Doubsa se bore naši iz južne in jugovzhodne Francije nazaj privedeni oddelki s sovražnikom, ki napada od juga in ki skuša z močnimi silami prodreti do Burgundskih vrat.

10. septembra: Na področju Dola, ki so ga naše čete opustile, ter severno in vzhodno od Besancona so v teku silni boji.

Na francosko-italijanski meji je bilo na področju Mont Cenisa in prelaza Maddalena zavzetih in očiščenih nekaj višinskih postojank.

11. septembra: Južno od Mont Cenisa in ob prelazu Maddalena so zavzele naše čete važne višinske postojanke.

deset komunistov, med njimi bataljonski politkomisar, četni politkomisar in en namestnik komandirja. Po izjavah ujetnikov sodeč so imeli tolovaji znatno višje izgube. Ranjenec je bilo blizu štirideset, tri so domobranci ujeli.

Domobranci so zaplenili v teh borbah tri lahke strojnice, večje število pušk in eksploziva za miniranje. Uničena je bila namreč popolnoma minerska skupina. Tolpe, ki so se upustile v borbo, so pripadle 8., 10. brigadi in Notranjskemu tolovajskemu odredu.

Padle tovaršje ek pokopali tolovaji v gozdu, le divizijski komandant Jurček Martin in komandant 1. bataljona Nande Miklavc, oba iz Ljubljane, sta bila pokopana na pokopališču pri Sv. Vidu. Pač lepa komunistična enakost! — Zanimivo je, da je tri komuniste ustrelil sam poveljnik čete, ker so na begu prepustili domobrancem lahko strojnico. Čisto Dakijeva metoda! Dakiju se pa ni nič zgodilo, ker je izgubil dva topa.

Cete dolenskih udarnih skupin so bile zelo aktivne. Iz zanesljivih virov se je zvedelo, da so pobrali komunisti zaradi velikih izgub v bojih 21. avgusta vse ženske in otroke (moških itak ni) na kraju same borbe, jih privzeli k drevesom in jih začeli neumiljeno prete-pavati, češ da imajo v vasi telefon, s katerim so obvestili domobrance. Nekatere so pretepli do nezvesti. Ker vse skupaj ni nič pomagalo, so šli delat v vas preiskavo, kjer telefona jasno niso mogli najti. Zato pa so na debelo rekvirirali živila in druge stvari. To so zvedeli skrivati, ki so pravočasno posegli v akcijo. Streljali so preko glav komunistov in mu- denih žensk. Tolvaji so se v divjem begu razbežali. Tako so bile rešene nedolžne matere rdečih teroristov. Skrivci so potem bandite zasledovali. O uspehih te divje hajke še nismo prejeli poročil.

Dne 20. avgusta se je prepeljala neka bojna skupina na kamionih prav do Žužemberka. To je rdeče tolovaje tako presenetilo, da niso utegnili misliti drugega ko na beg. Četa je z skupine prešla takoj v naskok in poglajala komuniste čez Krko. Na tem pohodu je padlo nad 80 komunistov, vendar se točnega števila ni moglo ugotoviti. Domobranci so zaplenili tolovajem dve strojnici in lahki minomet. Poleg tega seveda še množico pušk, bomb in drugega voja-

škega materiala. Lastnih izgub ni bilo. Domobranci so našli komunistično skladišče kož in usnja.

Dne 30. avgusta je patrulja 46. čete v bližini Podkrajja naletela na skupino osmih komunistov, ki so ravno nesli svojim tovarišem menažo. Ker se tolovaji na poziv stoj niso hoteli ustaviti, ampak so začeli bežati, je padlo pod krogami šest tolovajev, dva pa sta ušla.

Dne 19. avgusta se je spopadla močnejša patrulja novomeških domobrancev s komunisti pri Slatniku. Komunisti so se, meneč, da imajo posla z močnejšo skupino, naglo umaknili. Na bojišču so pustili več mrtvih in enega huje ranjenega. Domobranci niso imeli nikakih izgub. Zaplenili so več pušk in nekaj poročevalskega materiala. Komunisti so se umaknili v smeri Stopiče-Težka voda. Istega dne se je spopadla domobrantska patrulja z močnejšo skupino tolovajev pri Mokronogu. Padla sta dva tolovaja, eden pa je bil ujet. Domobranci se je prijavilo več prisilnih mobilizirancev.

Dne 25. avgusta so zadele patrulje novomeških domobrancev pri Ajdovcu in Sadini vasi na tolovajske zasede, ki so jih po kratkem, a ostrem boju pregnale. Tu je padlo 12 tolovajev, šest je bilo pa ujetih. Domobranci se je predal en prisilni mobiliziranec, ki je vedel povedati mnogo zanimivega.

Močnejša patrulja, ki je pregledovala teren okrog Žužemberka, se je istega dne spopadla s tolovaji. Padla sta komunisti Hrvoje Alojz in Dobjanov Jože s Hriba pri Lipovcu. Tu je padel en domobranci.

Dne 27. avgusta se je udarila neka četa novomeške posadke z banditi pri Borštu. Ta banda je prišla v okolico Dvora pred nekaj dnevi, ko je v Trebelnem napadla mnogo živilne in drugega živeža. Četa je bliskovito udarila na neko artilerijsko brigado, ki je bila pri Borštu v zasedi. Domobranci so zaplenili tolovajem nekaj težkega orožja. Padlo je 24 tolovajev, ki so jih našli. Izgub je gotovo še več. Domobranci niso imeli nikakih žrtv. Ljudje so potem pripovedovali, da je bil v tej borbi dvakrat ranjen tudi namestnik komandanta divizije. Domobranci so zaplenili poleg mnogo drugega tudi dve muli in dva konja.

Z divizionom prve artilerijske brigade (ki je kajpak brez topov) se je po-

merila istega dne neka druga četa iz Novega mesta. Akcija se je vršila v smeri Prečna, Brezova Reber, Veliki Lipovec, Vinkov vrh. Divizion je bil v borbi razbit, vsa brigada pa pogrnjena v pančen beg. Padlo je blizu 20 komunistov, eden je bil ujet. Izpovedal je, da so odpeljali komunisti že med bojem štiri voze ranjenecv in mrtvih. Tako moremo računati na znatno višje izgube. — Domobranci so imeli enega ranjenca.

Dne 26. avgusta se je spopadla novomeška domobrantska patrulja z nekaterimi zasedami dolenskega tolovajskega odreda pri Veseli gori. V borbah, ki so imele značaje krajših prask, je padlo 11 komunistov, med njimi dva vodnika in en dešetar. Domobranci so zaplenili tolovajem eno strojnico in več pušk. Tu je padel en domobranci.

Močna patrulja velikolaških domobrancev je krenila 16. avgusta v smeri proti Kureškcu. V kratki borbi so padli štirje komunisti, eden pa je bil ujet. Zaplenjenega je bilo več orožja in drugega materiala.

Dne 17. avgusta so se spopadle ednice velikolaške skupine s tolovaji oem-najste divizije, ki je pred malo dnevi utrpela pri Smarju hud poraz. V tem boju je padlo 19 tolovajev, še enkrat toliko pa je bilo ranjenih. Ko se je neka ekipina vračala s pohoda, so ujeli domobranci dva tolovaja.

Dne 17. avgusta se je javilo v Velike Lašče 14 prisilnih mobilizirancev, ki pripovedujejo o obupnih razmerah v tolovajskih bandah. Zlasti se pritožujejo nad hrano, ki da je včasih slabša od prašičje krme.

Dne 18. avgusta je padla pri Robu neka tolovajka.

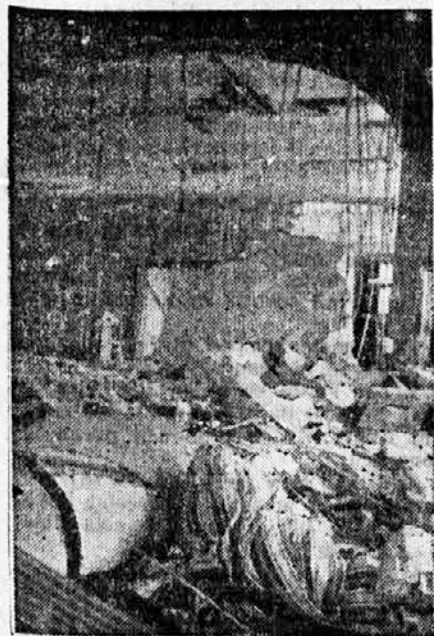
Dne 19. avgusta so napadle domobrantske edince tolovaje XVIII. divizije v vasi Purkače. V akciji, ki je bila šibkega obsega, je sodelovalo tudi domobrantsko topništvo iz Velikih Lašč. V bojih je padlo nekaj desetih tolovajev, več pa je bilo ujetih. V teku dneva se je javilo tudi več mobilizirancev.

V dneb 24. in 25. avgusta se je javilo na postojanko 17 mobilizirancev. Vsi pripovedujejo, da je med tolovaji 80% moštva, ki bi bilo takoj voljno javiti se domobrancem. Prilike med tolovajskimi bandami so obupne.

Tako se oni borijo...

Skupina beguncev, ki so jih rdeča sodišča pregnala z doma v Kočevje — skoraj bosi in gole. Njihova krivda: ker niso bili komunisti. Te slike naj si ogledajo ljubljanske rodbine, ki imajo sinove in hčere v gozdu. Kaj, če bi morale tudi te rodbine kdaj poročati takole na »osvojenem« ozemlje?

Pekleni stroj — to je edini način boja, ki si ga rdeča »vojska« še upa tvegati proti domobrancem. In to naj bodo vojaki. (Slike o atentatu na domobransko vojašnico v Tolminu).

All že imate

Črne bukve

Dokument o najstrašnejšem razdobju slovenske zgodovine

o delu komunistične Osvobodilne fronte proti slovenskemu narodu?

Dobi se v vseh knjigarnah in v uredništvu Slovenskega doma.

250 strani velike oblike, 360 slik, dokazil in listin v fot. posnetkih. Cena 40 lit.

Bes komunističnih teroristov je v zadnjem času dosegel nezasišano višino. Povsod na Dolenjskem, kjer se tolovaji že dalj časa zadržujejo, so začeli izganjati z lastnih domov družine, ki se jim zde, da niso z njimi. Pri tem ne poznajo nobenega usmiljenja. Brez razlike pretepajo in posiljujejo žene in dekleta, od mučenja sveda niso izvzeti otroci, tudi majhni, ki sploh še ne govorijo. Mnogo je primerov, ko tako mučijo in pretepavajo ubogo ljudstvo, da koncev koncev ne morejo početi z njimi drugega, kakor da jih postrele. Že pred dnevi smo brali v »Slovenecu« precej imen zavednih slovenskih

družin, ki so jih komunisti oropali vsega in jih nato izgnali iz svojih domov. V Zumberku na Gorjancih so izropali dobesedno vse. Sredi meseca avgusta so komunistični morilci po strahotnem mučenju postrelili v Gorjancih 23 žen, deklet in nedolžnih otrok. Približno enako število jih imajo zaprtih nekje ob cesti Samobor-Jaska. Vsi ti zaporniki dobivajo hrano le vsak tretji dan. Zasljučujejo jih vsako noč po več ur, jih pretepavajo, da bi iz njih izsilili neka priznanja. Iz zanesljivega vira je bilo zvedeti, da je v zaporu umrl mlad deček, star osem let, in neka noseča žena. Vsi komaj ča-

kajo, kdaj jih bodo likvidirali, ker ne morejo več prenašati strahovitih muk.

Iz Trebelnega javljajo, da so tamkaj izgnali družino Mrvar iz Zabukovja in Peternel iz Trebelnega. Dali so jima odlok odpraviti se z doma v četrt ure in vzeti s seboj nekaj obleke. Hiše so izropali in uničili. Družinam so prepovedali povratek domov.

Mnogo prisilnih mobilizirancev je povedalo, da so komunisti pobrali po Dolenjskem že mnogo deklet, ki jih obsodijo po kratkem postopku na različne kazni. Ker jih nimajo česa dolžiti, jih

imenujejo kratko izdajalke. Mnoge od njih odžene v smeri proti Beli Krajini, od koder ni za njimi več sledu. Najverjetneje jih še nadalje zasljučujejo in po mučenju usmrtijo.

Nekatere »manj nevarne« obsodijo na prisilno delo. To delo sestoji iz težavnega napravljavanja gramoz in peska v dolenjskih in belokranjskih kamnolomih. Tudi so nekatere poslale na »razlaščen« posestva, kjer morajo pod močno stražo opravljati najtežja blapčevska dela.

In to naj bi bila komunistična svoboda?

Na lovu za rdečimi tolovaji

Še je ležala trda noč nad cerkniškimi hribi, ko so fantje krenili na pohod. Četa za četo je udarjala z nakovanimi čevlji v kamenje na cesti, ki vodi iz Rakeka proti Cerknici. Z mesečino osvetljena polja so spala, le tu in tam je iz grmčja ob cesti prhutnila ptica, ki jo je preplašil enakomerni, pojoči korak naših fantov. Molčali so. V teh trenutkih je vsakrteri med njimi mislil na dom. Saj to se je ponovilo že Bog sam vidi kolikokrat, a vendar je tako lepo korakati sredi noči in se vdati spominom. Kdor je gledal te jasne sijoče obraze, z motnimi šlemi na ponosnih glavah, se je nehote domislil bajk in pripovedk o junakih, o vitezi, ki so v davnih časih po teh krajih podili Turka in ponosno dvigali križ nad polmesečem.

Samo ena četa je bila drugačna kot ostale. Sestavljali so jo begunci, tisti, ki so pred rdečim paradizem prbežali na »osvojenem ozemlje«. Tem fantom so bile ustne topo stisnjene, oči so jim blodile v neslutene dalje, nekje, kot v privedih so se jim povračali prizori: domačija v plamenih, divje kričanje, jok najmlajših, kri na hišnem pragu, kajnovske psovke, materina prošnja, dekletov obupani klic, bratov raztepeni obraz, sestrine zvezane roke, oholo ponašanje vaških barab, mukanje živine, harmonika, ples, pijanost, joj, koliko tega...

Ti niso imeli več doma, morda so bili brez očeta, brez matere, šiba božja je strahotno udarila po njihovih upoljivih, voljnih hrbtih, a ko so se razbežali po svetu, kot se pišeta razbeže, če udari kragulj sredi mednje, so se odločili na poslednji boj do konca.

Samo enkrat se videti domačo vas, četudi same očrnele zidove, same ruševine, same gomile, samo sirotnost in žalost, kaj vse to! Samo enkrat se domača vas!

Vedeli so, da je ta borba potrebna, a občutili so jo, drugače kot oni tam spredaj. Obenem pa je bilo skupno nekaj, kar jih je družilo in jih vodilo od zmago do zmage, isto, kar je nagnilo stotnika, da je dal povelje za pohod, isto, kar je globoko v srcu nosil zapisan sleherni prostak, isto, za kar so krvaveli in umirali s svetim nasmehom tisoč in tisoč, za kar so se dedje v davnih časih borili s kosami in cepci: slovenska zemlja!

Tako so prešli vasi in vasice, brez divjih kletvin, brez ogabnih morileških misli, z eno zavestjo so šli naprej: naš dom braniti, da ne stró nam ga viharji...

Nekje sredi poti so se razšli. Zgodnje jutro se je dvignilo iz vrhov in iz doline se je oglašal zvon, pomešan s petelinjim petjem.

Izvidnica prve čete je gledala rdeče zvezde tem nad Kožljekom. V obronkih so si lopovi razpostavili zasede.

»Fantje, zdaj pojde na nož!«
Obrazi so bili nasmejani. Potegnili so bodala iz nočnic in jih nataknili na puške. V gosjem redu so se blizili položajem. Tri vrste, dobro zaščitene, sklonjenih glav, še če si vedel, kje so, si jih težko ločil od visoke praproti.

»Juriš!« je zategnil vodnik in se pogljal prvi z napeto brzostrelko.

»Juriš!« so divje naskočili fantje in sipali ogenj na zasede.

Tu je šlo za trenutek... Borba je bila težka, takšna, da se jo ozračje ovilo v rahlo meglo, ki so jo povzročili izstrelki.

Prvi napad so oni tam zgoraj odbili. Fantje so se umaknili v redu, brez izgub.

Vodnik jih je bodril, kot voznik na dirkališču bodri spenjene zrebce: »Če ni šlo prvič, drugič bo šlo!« Postavil se je prednje in zaklical z rezkim glasom povelje, ki je udarilo kot grom v skalo:

»Prvi vod brza paljba!«
V odgovor so udarjale salve in strahoten prasket. Prst je odletavala v kosmič, da je kar snežilo na fante.

»Ne bodo vzdražali se je nekdo nasmešnil svojemu soborcu na levi.

»Ne smejo in ne morejo!« Pristavil je puško k licu in pritisnil. Rdečkar se je strkljal po bregu.

»Juriš!« je zagrmel nov ukaz. Spet so se poglali v breg in jurišali, da so se lopovi tam zgoraj prestrašeni zmedli.

V tem je že podrl vodnik starega tolovaja-mitraljeza, drugega ob njem je česnil s kopitom, bruhnil k strojnici, jo zaokrenil in začel sipati ogenj — a sosednji zasedo.

»Béžite, tovariši...« jih je posnemal eden naših fantov.

Š T A B
VIL KOPUŠA NOV in PO
JUGOSLAVIJE
INTENDATURA
Položaj, 13. 7. 1944.
St. 1305

ŠTAB DOLENJSKEGA ODREDA NOV in POS. položaj.

V odgovor na vaš dopis z dne 8. t. m. glede oblek vam sporočamo, da je prejel vaš odred celo več oblek, kot drugi odredi. Če ste jih izgubili, to ni naša krivda.

Vaša trditve, da veste, da imamo obleke, je popolnoma neumestna in v bodoče take opazke kategorično odklanjamo.

Če bi imeli obleke bi jih razdelili, ker razdelimo tudi vedno ves ostali material, kar mislimo tudi vidite, saj naš Dolenjski odred je bil pri vseh razdelitvah soudeležen.

Take vesti, ki se širijo, da razpolagamo z večji količinami oblek so neresnične in jih v vojski pobijajte, oblek imamo samo toliko, kolikor jih prejmemo od zavaznikov, teh je pa le toliko v kolikor se rabijo za embalažo orožja in drugega tehničnega materiala, dočim še do danes ni dospela niti ena pošiljka same obleke.

Do danes še nismo prejeli nikakih poročil, vsled česar nam jih čimprej pošljite, enako tveganje, blag. otr. etc.

Načelnik štaba-majors
Šef intendature-kapetan

Uradna listina o »angleških oblekah za tolovaje.

Ušivci, misleči, da jim ukazuje tovariš komandir, ki so ga bili naši medtem že poslali delat račun na oni svet, si niso pustili dvakrat reči. Pustili so strojnice, planili iz zased in jo ucvrli po nasprotnem bregu...

Isto uro je četa fantov beguncev izkoristila horbo pri Kožljeku. Tiho so se plazili tja do Pikovnika in ga obšli. Razporedili so se bili previdno in prišli rdečim v hrbet na trideset korakov blizu.

Jurišali so z bombami, da je zemlja bobnela, kot bi se skale lomile.

Vodnik, ki so mu ubili očeta in mater, se je pogljal na prvega, ki mu je prišel blizu. Ostrmel je za trenutek. Rumenkast, kozav obraz je zagledal pred seboj in spreletelo ga je.

»Torej je res!«
Da, res je bilo. Tuji so se vrgli na slovensko zemljo, tuji so se zvezali z domačimi kajnovci, da jo pohodijo in oskrunijo to deviško, sveto slovensko grudo.

Vodnik ga je pogljal za nizke rame in ga treščil ob tla. A okretni Azi-jat se mu je izvil in potegnil nož. Fant ga je zgrabil za roko in mu jo stiskal ko v kleščah. Težko je sopal, saj mu je divjak s koleno čepel na prsih.

Dva naša, ki sta videla, kaj se dogaja, sta se vrgla v pomoč, pa sta pla-

nila še dva druga iz grmčja ko skriti mački in jima zastavila pot. Zdal se je vodila borba v troje. Šest ljudi se je otepalo smrti. Kdo bo obstal?

Vodnik je izvil desnico, ki mu jo je bil divjak spodvil pod hrbet, in usekal Azijata v obraz, da je omahnil. Izrli mu je revolver in sprožil. Gost curek črne krvi je brizgnil iz prestreljenih senc.

Omahnil je fant-begunec, od naporne borbe ves zasopjen, a ko je zagledal, kako se fanta, ki sta mu hitela pomagat, bijeta z drugima dvema, se je dvignil in s poslednjo močjo dvignil kopito. Usekal je po ušvih butici, da so možgani daleč naokrog obrizgali raztepena tla.

Tretji je davil našega s krvavimi prsti. Stiskal ga je, da je bil fant že posinil v obraz. Zdal pa je kot onega podrl vodnikovo kopito in ogabna zver s človeškim licem je omahnila brez vzdihla.

Drugi so vodili borbo na nož. Vroča je bila, a odjenjali niso.

Ne, naši fantje ne odjenjajo nikdar. Tudi to pot niso. Plikovnik so zasedli v zaletu in začeli nažagati v vas, na štab in na njegovo kuhinjo.

Ušiva babšad, komisariji, potuhnjeni

Š T A B
VIL KOPUŠA NOV in PO
JUGOSLAVIJE
INTENDATURA
Položaj, 13. 7. 1944.
St. 1305

ŠTAB DOLENJSKEGA ODREDA NOV in POS. položaj.

V odgovor na vaš dopis z dne 8. t. m. glede oblek vam sporočamo, da je prejel vaš odred celo več oblek, kot drugi odredi. Če ste jih izgubili, to ni naša krivda.

Vaša trditve, da veste, da imamo obleke, je popolnoma neumestna in v bodoče take opazke kategorično odklanjamo.

Če bi imeli obleke bi jih razdelili, ker razdelimo tudi vedno ves ostali material, kar mislimo tudi vidite, saj naš Dolenjski odred je bil pri vseh razdelitvah soudeležen.

Take vesti, ki se širijo, da razpolagamo z večji količinami oblek so neresnične in jih v vojski pobijajte, oblek imamo samo toliko, kolikor jih prejmemo od zavaznikov, teh je pa le toliko v kolikor se rabijo za embalažo orožja in drugega tehničnega materiala, dočim še do danes ni dospela niti ena pošiljka same obleke.

Do danes še nismo prejeli nikakih poročil, vsled česar nam jih čimprej pošljite, enako tveganje, blag. otr. etc.

Načelnik štaba-majors
Šef intendature-kapetan

Uradna listina o »angleških oblekah za tolovaje.

Ušivci, misleči, da jim ukazuje tovariš komandir, ki so ga bili naši medtem že poslali delat račun na oni svet, si niso pustili dvakrat reči. Pustili so strojnice, planili iz zased in jo ucvrli po nasprotnem bregu...

Isto uro je četa fantov beguncev izkoristila horbo pri Kožljeku. Tiho so se plazili tja do Pikovnika in ga obšli. Razporedili so se bili previdno in prišli rdečim v hrbet na trideset korakov blizu.

Jurišali so z bombami, da je zemlja bobnela, kot bi se skale lomile.

Vodnik, ki so mu ubili očeta in mater, se je pogljal na prvega, ki mu je prišel blizu. Ostrmel je za trenutek. Rumenkast, kozav obraz je zagledal pred seboj in spreletelo ga je.

»Torej je res!«
Da, res je bilo. Tuji so se vrgli na slovensko zemljo, tuji so se zvezali z domačimi kajnovci, da jo pohodijo in oskrunijo to deviško, sveto slovensko grudo.

Vodnik ga je pogljal za nizke rame in ga treščil ob tla. A okretni Azi-jat se mu je izvil in potegnil nož. Fant ga je zgrabil za roko in mu jo stiskal ko v kleščah. Težko je sopal, saj mu je divjak s koleno čepel na prsih.

Dva naša, ki sta videla, kaj se dogaja, sta se vrgla v pomoč, pa sta pla-

V spomin požrtvovalnemu borcu

15. t. m. je bilo leto dni, odkar se je za vedno poslovil od nas Ivan Habič, poveljnik posadke Vaških straž pri Sv. Urhu.

V svojih kratkih letih, saj jih je izpolnil nekega nad 30, je izvršil veliko delo. Po razbitju Judoslavije, ko so se pojavili prvi priganjanci za OF, je takoj vedel, da tu ni vse pošteno. Ko so se osnovali prvi protikomunistični oddelki, je pohitel s svojimi znanci, prijatelji in s svojima bratoma mednje. Že oktobra 1942 se je vrnil domov na Bizovik k postojanki Vaških straž, v katero je pridobil marsikatero fanta, ki mu je še danes hvaležen. Delal je neumorno od jutra do večera. Za vse je bil pokojni Ivan kot rojen. Konec oktobra je doživel napad na Bizovik. Fantje so vzdražali. Bil je to ognjeni krst za postojanko. Sedli so pohodi na Pugled, Javor, Lipoglav, Orle, in to ob vsakem vremenu in ob vsakem času. Ivan je bil vedno poleg. Junaško je preganjal roparje in morilce našega naroda, požigalce slovenskih domačin, skrunitelje in uničevalce naših svetinj in vrednot. Za božji 1942 je bil ranjen. Dalje časa je ležal v bolnišnici, koval načrte za bodočnost, bodril fante, ki so ga hodili obiskovat. Ko pa je okrevljal, je šel nazaj na postojanko. »Samo da iztrebimo tolovaje in iztrezimo naše zaslepljene ljudi, pa bo zopet šlo,« si mi je pogosto govoril. Pri nedolžne žrtve sorojakov: Pavčiča, Jakša in drugih iz Bizovika so te delale neizprosne in neugnanega v delu. Če so se ti žrtvovali, zakaj bi se mi ne? si dejal. Pogreb Bizoviških žrtve je bila prva javna, a glasna protikomunistična manifestacija, h kateri slijajo je pokojni Ivan toliko pripomogel. Ko je postal poveljnik postojanke pri Sv. Urhu, je zopet ves živel za postojanko, za svoje fante. Vedno pa se je zavedal besed sv. pisma: »Če Gospod ne zida, zastoj se trudi...« V tem je bil Ivan svetel vzgled, pravi poveljnik. Pa je prišel usodni 8. september 1943, črni dan v zgodovini našega naroda. Habič se je podal s svojo posadko proti Dolenjski, doživel strahoto Velikega Osolnika in tam nekje pri Robu klonil pod bratomornim nasiljem. Zastonj Te, dragi Ivan, čakajo Tvoja žena in Janezek ter Franci. Iz dneva v dan hrepene po Tebi, da bi Te dobili vsaj mrtvega k sebi, ker se živ nisi mogel vrniti.

Trije Habiči so se borili. Tri je dala slovenska mati iz Bizovika, da branijo svetost in nedotakljivost dediščine naših dedov. Dva sta padla. Padel je Ivan, ker je bil protikomunist in poveljnik fantov, padel je Viktor, ker je bil poštenjak od nog do glave in je v usodnih dneh vedel, kje je mesto vsakega zavednega Slovenca. Padel je kot žrtev na Kočevskem procesu, ker je vozil na Ljubljano iz Turjaka pok. Častarja.

Trije Habiči, trije Makabejci. Dva sta padla, eden še živi, da masšuje nedolžno prelito kri svojih bratov, da osuši solze, ki jih prelivajo rano odvođene žene, nedolžni otroci, sinovi in hčere pokojnih Habičev.

PRISEGA NA TURJAKU

»Kjer smo kri prelivali
za svobodo domovine...«

Se preden se je porodilo nedeljsko jutro, so že vsekali topovi z Marofa. Vsi so začutili, da so močnejši kakor prejšnje dni. Legionarji so skočili z ležišč in se pripravili.

»Zgodaj so začeli.«

»O kako bo dan dolg!«

Po svetlem ognju, ki je zdaj pa zdaj planil iz cevi, so jih spazili, kje stojijo. Stali so na vzpetini levo od Marofa.

»Pripravite težki minomet!«

Na razvaline, ki so se zrušile na dvorišče, so vkopali cev. Nanosili so težki minomet na drugo do drugo upravnico iz cevi in poletele preko strehe.

Za dobre pol ure so ustavili strašni topovski ogenj. Toda tudi tolovaji so se znašli. Takoj so postavili dva težka minometa in jih naravnali tako, da sta nepretrgoma sipala granate na dvorišče.

Z dvorišča ni bilo moči več streljati. Niti sveže vode za ranjence in kuhinje ni bilo moči zajeti. Sto in stokrat so težki naboji iz minometa preorali dvorišče. Opeka, ki se je med tednom nalezela s strehe, je bila že vsa zdrobljena. Železni drobec so se oddaljili od tridih tal in krušili omet raz sten. Kadar je granata zadela kamnite stopnice, je kovinsko zazvenelo.

Ko se je zdanilo, se je videlo, da na kapeli ni nobene opeke več. Granate so vso sklatile na tla. Topovska krogla je nato prebila obok. Vojaki duhovnik je odšel v kapelo, za hip pomolil, nato pa odprl tabernakelj, vzel Najsvetejše in ga odnesel v sobo, kjer je bil nekoč arhiv. V kovčegu je poiskal svečo in jo prižgal na mizi. Sam je pokleknil in dolgo molil.

Okrog osmih je maševal v ambulanti. Skromno mizo je pregrnil, sredi nje postavil križ in dve sveči in pričel z mašo. Obkel se je v dolg gotski plašč, ki je v enakomernih gubah padal po hrbtu. Grmenje topov ni niti za hip premolknilo.

»Kyrie eleison!« je molil duhovnik.

»Kristus usliši nas!« se je utrgalo iz prsi. Kristus, Gospod, Ti veš, zakaj se borimo; Ti veš, zakaj padamo! Ti veš, Ti vse veš — usliši nas!

Saj Ti je znano, da nismo mogli drugače. Ti veš, da bi nas vse pobili in da smo se morali braniti. Braniti sebe, svoje in narod. Ali boš pustil, da propademo? Čuj naš glas, usliši nas! Tisoč trepetajo z nami, tisoč rok se steguje k Tebi in tisoč src Ti zaupa — usliši nas!

Gospod usmili se!

Grešniki smo in nismo vredni, da bi se sklonili do nas. Toda kam naj se obrnemo in kje naj iščemo opore, če ne pri Tebi, ki si Gospod vojnih čet — usmili se nas.

Gospod, usmili se in Ti bomo vedno peli slavo.

Kako čudovito je odmevala po ambulanti božja beseda o čudežnem ozdravljenju.

»Gospod! Če hočeš, me moreš ozdraviti,« so prosila ranjena srca. »Če hočeš...«

Nekoga je obšla tiha misel: kakor v katekambah! V tihem, podzemskem prostoru, kakor v katekambah. Oltar skromen. Mašnik pred njim, vzravnani in zamaknjeni nekam v onostranstvo. Krog njega verniki, ki spremljajo vsak njegov gib in čutijo vsak dih — kakor v katekambah. S presunjenimi obrazi vstopajo novi prišleci. Prihajajo s krajev, kjer se odigravajo grozni dogodki. Še enkrat bi radi zajeli tolažbo na svetem kraju, preden odidejo v nov boj, ki za kristjana prinaša samo zmago — kakor v katekambah. Zunaj divja sovražnik. Pravi, da ni proti veri. Zakaj je razrušil cerkve? Pravi, da ne zato, ker bi bil proti veri, ampak zato, ker so bile bunkerji. V Rusiji in Španiji jih je spreminjal v magazine. Zakaj jih ne pusti, če ni proti veri? Zakaj je pobil toliko duhovnikov in najboljših vernikov (katoličani), če ni proti veri? Saj jih ni pobil zaradi tega, ker so bili duhovniki in katoličani, ampak zato, ker so bili izdajalci. O, to je že stara pesem, tako stara kakor Cerkev sama! Čelo Kristusa niso ubili zaradi vere, ampak »ker se je delal kralja in branil cesarju davek dajati. Stara pesem! — Da, vse kot v katekambah!«

Med povzdigovanjem je streljanje za hip ponehalo. Srebrni glas zvončica se je slišal prav po vsem gradu. Legionarji so poklekili po sobah in se trkali na prsa. Nekateri so še dolgo klečali in molili. Vse je obšla vdanost v voljo božjo. »Gospod, v začetku maše še nadlegoval: »Gospod usmili se,« je zdaj z mašnikom molil samo: »Zgodi se Tvoja volja!«

Potem je bilo obhajilo. Počasi je stopal svečenik od ranjenca do ranjenca. Z njim je hodil zdravnik in mu stregel. K vsakemu posebej je moral duhovnik poklekati — saj se ni mogel skloniti prav do tal — in ga obhajal. Zdravnik je ljubeče vsakega dvignil glavo in pomagal ranjencem.

Navzoči so si brisali solze, ko so videli, kako Bog prihaja v onemogla telesa, da jih okrepča. Celo duhovniku se je glas tresel, ko je molil:

»Telo Gospoda našega Jezusa Kristusa naj varuje tvojo dušo za večno življenje! Amen.«

Ranjence v kotu je z roko dal znamenje, da bi rad govoril. Še niže se je sklonil mašnik.

»Nisem miren, rad bi se spovedal,« so počasi zlogovale presušene ustnice. Uho se je sklonilo prav do ustnice in poslušalo skesan obdobje. Nato se je dvignila roka: »Jaz te odvežem...«

Nekateri ranjenci niso mogli použiti cele hostije. Duhovnik jo je razlomil in jim dal le drobce.

Nato so privrli k obhajilu legionarji. Iz vseh sob so prihajali. Poklekali so

okrog oltarja in se okrepčali vračali. Zagoreli obrazi so pričali o zdravju, okorna kolena so govorila o trdem življenju, oči pa so govorile o poštenosti in značajnosti.

Po sobah so skupno molili rožni venec, da se spodobno zahvalijo za veliko nedeljsko milost.

Topovi niti za trenutek niso več utihnili. Ura je šla na deseto. Položaj je postal nevar. Videlo se je, da so tolovaji dobili nove topove in da stojijo ob njih ljudje, ki se nanje razumejo. Kdo bi bil mislil, da stojijo ob njih — Savojevi. Granata za granato je padala v grad. Vse so letele na eno mesto. Rdeči so pričeli rušiti stolp, ki je gledal proti Marofu. Ta del je bil najbolj šibak, ker je bil kasneje zidan. Zid ni bil debel in notranjost je bila vsa iz lesa.

Streha in del prvega nadstropja sta se s hrustom zrušila. Za hip je prah zatemnil sonce. Legionarji so se spogledali.

Če niso hoteli imeti žrtve, je bil umik iz tega dela nujen.

Zdravnik je imel polno dela. Bilo je mnogo lažje ranjenih. Nekomu je raztrgala granata nogo. Potrebna je bila amputacija.

Ko je bil izveden umik, ni bilo več ranjencev.

Legionarji so poskusili zadnje sredstvo. Na hodnik nad vhod so postavili težki minomet in ga obrnili skozi okno.

»Da bi vsaj za pol ure ustavili strašni ogenj!«

Resko je zalajal minomet.

»Poglejte, kje bo eksplodiralo!«

»Ko pa se nič ne vidi!«

Obliki dima so zapirali pogled. Zid, ki se je bil v stotletjih presušil, se je drobil v prah, ki se je dvigal v zrak.

Saj se niti na dvorišče ne vidi, kako boš videl na Marof.

Še nekajkrat je vrgel v slepo z minometom. Nato so bdeči odprli ogenj iz minometov. V razbitem delu gradu je granata ujela okno na dvorišče in razbila hodnik nad glavnim vhomom. Ruševine so podsule in pokvarile težki minomet.

Na debelo se je naselil legionarjem na obraz prah. Zrak je bil dušev. Poleg gostega prahu so morali vdihavati tudi ostri dim smodnika.

V gradu proti pokopališču so še vedno drdale strojnice. Legionarji niso mirovali. Čelo pesem se je še oglasila okrog desetih — tista lepa:

»Bratje mi stojimo trdno

ko zidovi grada...«

Ker pa so bila grla hripava, so kmalu utihnili.

Ob pol enajstih je topniški ogenj prenehal.

»Treba bo spet zasesti oni del gradu, ki je razrušen. Ko preneha topništvo, bo naskočila pehota,« je razlagal poveljnik Perne fantom.

Ze so odšli, da zasedejo ruševine, ko so topovi spet usekali. Nekaj minut so tolkli z vso silo. Fantje so se umaknili.

To se je ponovilo trikrat. Fantje so čakali s puškami v rokah, da zasedejo ruševine in vsaj pogledajo, če je grad do tal podrt. Zaradi strašnega dima se niti to ni videlo.

Ob enajstih se je prvi splazil na razvaline Vovke. V roki je nosil strojnico. Prah mu je ešil v oči, da jih je moral (od zdaj pa zdaj) zapreti. Previdno je tipal med porušeni kamneni. Med ruševinami je ležalo razbeljeno železo granat. Takoj za njim so ležali še trije.

Na mah zagleda Vovke pred seboj nekaj trnega. Premika se. Roka odpre bombo in vrže. Ko je bila bomba še v zraku, je Vovka zadela rafal iz strojnice.

»Streljajte!« je zaklical in se onesvestil.

Legionarji so odnesli ranjenca. V tem hipu se je na razvalinah nabralo polno rdečih. Ko so se fantje vrnili, so jih sprejele strojnice.

V gradu je nastala zmeda. Tolovali so zdaj s strojnimi obvladali tudi dvoriščno stran gradu. Ko toča so se vsule krogle.

V ambulanti se je Vovke zavedel. Imel je zdrobljeno ramo. Skušal je vstati: »Saj mi nič ni! Moram nazaj! Razvaline je treba zasesti. Vem za dohod v hrbet iz z bombami.«

Zgrudil se je na ležišče. Čez čas je nadaljeval:

»Povejte mojemu bratu, naj gre on in izpolni, kar sem jaz začel. Ne sme ostati nedokončano. Pa tudi tolovaje je treba vreči iz gradu, sicer smo izgubljeni.«

Bolniki vse doleže še niso vedeli, da so komunisti že v gradu. Zdaj so se preplašili: »Kaj bo z nami? Tolajil jih je Logar!«

»Kaj bo z nami? V nebesa bomo šli, saj smo pripravljeni. Pa kako prijetno bo, ko nas pojde toliko skupaj, cela družina. Sicer pa najhitreje mine čas, če malo molimo!«

In je pričel moliti rožni venec.

Is razvalin so se nepretrgoma vsipale krogle in ročne granate. Posrečilo se jim je priti celo do dveh oken.

Kadunce je nagovarjal svoje, da se s te strani skušajo pregnati rdeči, ki so na razvalinah. Fantje so samo toplegali. Njihov zalet je bil ubit. Zato se je Kadunce izmislil poslednje, kar bi moglo pregnati sovražnika.

Tik pod ruševinami je bilo manjše skladišče za strelivo.

»Kaj če bi...« je obšlo Kadunce.

Pritrdil si je čelado, vzel v roke bombe in odšel. Po hodniku, ki so ga že obstreljevali rdeči, se je plazil po trebuhu. Nepretrgoma je gledal predse. Tukaj nekje morajo biti te tolovaji. Vrgel je za vogal bombo. Nič se ni oglašil. Pa saj bi tudi slišal ne bil v peklem trušču.

»Če bi se zdaj tako hodilo ko prej. Kako prav bi prišlo!« si je zaželel, ko je plezal čez prve ruševine. Če je ni vrat podsulo?

V skladišče je držalo nekaj stopnic. V hipu jih je preskočil. Razgledal se je po prostoru: to je strelivo za puške, to tudi, tu so ročne granate... kje je dinamit?

»Kje je dinamit?«

Z močno roko je premetaval zaboje s strelivom.

»Kje je dinamit?«

Dobil je granate za topove in težke mine za miniranje cest. »Morda bo to tudi dobro.«

Iz kota je prinesel slame in jo zažgal. »Morda je kje dinamit ali smodnik in bo eksplozija rdeče pregnala. Sicer pa je v ruševinah mnogo lesa. Ko se vžge, jih bo pregnalo. Samo naši morajo pritisniti z obeh strani!«

Ogenj se je že oprijemal zabojev. Kadunce je planil po stopnicah na hodnik. Nato se je plazil po hodniku. »Ne streljajte, jaz sem,« je zavpil svojim.

»Saj poznamo,« so mu odgovorili.

Ze prav blizu svojih je bil, ko je moral na hodniku preplezati kup ruševin. Tedaj ga je zadelo. Strojnica mu je pretrgala telo v križu. Fantje so ga zgrabili in odnesli v ambulantno.

Medtem se je skladišče vžgalo. Dim se je pričel valiti skozi majhno okno in venomer je pokalo. Vžgal se je zaboj streliva za puške in je zadržalo, kakor bi streljalo tisoč strojnic. Nato so zaropotalo ročne granate. Tolovali na razvalinah so podvojili napad. Vedeli so, da se bodo morali umakniti ali pa se bodo v dimu zadušili.

Tudi tanki so pripeljali tik pod grad. V okna so sipali železno zrnje. Niti en zaslon na oknu ni več obstal. Drug za drugim so se rušili in kamenje je prekrilo oboe. Samo tisti del gradu, ki je bil obrnjen proti Kureščku, ni bil poškodovan. Povsod drugje so zevali v zidu strašne odprtine.

Legionarji so bili že vsi pokriti z ometom. Komaj so še poznali drug drugega. Obrazi so jim bili zakajeni in zamazani. Na njih se je zrcalila bolest. Samo oči so jim še žarele.

Te oči! Nič ni bilo v njih obupa in žalosti. Res so bile do smrti utrjene, toda opešale niso. Kaj vse so govorile te oči! Pravile so o dvehletnih bojih, pravile o žrtvah za sveto stvar. Sanjale so o lepši bodočnosti in hrepenele po soncu. Še enkrat bi se rade ozrle na domače poljane, rade bi se bile odpočile na širnih poljih in še enkrat bi rade objele domače.

Brata sta se srečala. Molče sta si podala roke in se objela. Pa sta bila kmeča fanti, ki doslej še nikdar nista tega naredila.

»Poslušaj, Slavko! Če še prideš domov, povej materi...« Sam ni vedel, kako bi nadaljeval. »Povej ji, da sem še nazadnje mislil nanjo in da sem imel pri sebi njen molek. Potolajži jo! Naj ne joka za menoj, ker bi me s tem obsojila. Za žalostjo bi samo rekla, da se nisem boril za sveto stvar in da nisem padel za pravico. Naj ne joka! Vesela naj bo, da je imela sina, ki se je boril za nekaj velikega. Tudi če padem, kaj zato! Drugi bodo prišli in izvojevali boj, in če bo kdaj na svetu zmagala pravica, naj bo mati ponosna in naj reče: »Tudi moj sin se je za to boril in celo padel je za to.«

Slavko se je žudil, od kod je Jože, ki je bil vedno tih, jemal te besede.

»In če ostanem ti, ji povej isto!«

»Pa kaj etojta! Ni časa!«

Jože se je iztrgal iz bratovega objema in planil po stopnicah. Z bombo v roki je še enkrat naskočil razvaline. Komaj je vrgel tri bombe, je obležal. Iz čela mu je rosila kri.

Dopolodne je bilo osem legionarjev ranjenih. Vseh ranjencev v ambulanti je bilo šest in trideset. Doslej so imeli legionarji šest mrtvih. Prva dva so še v ponedeljek zagrebli na grajskem pokopališču, druga dva so položili v večnem počitku na dvorišču, tretja dva pa so v nedeljo zakopali v kleti. Ko pa ven ni bilo mogoče!

Dr. Kožuh je tolažil ranjence.

Kadunce je venomer spraševal: »Ali dobro gori? Ali se je že vžgal dinamit?«

Odgovarjali so mu, da se iz gorečega skladišča strašno kad in da bo morda rdeče pregnalo.

Znanee je prišel h Kaduncu.

»Kako je France?«

»Z menoj je pri kraju,« je zlogoval Kadunce.

»Ni tako hudo.«

»To vem jaz bolje ko ti.«

Nekaj časa sta molčala. Nato se je Kadunce oklenil prijateljeve roke: »Daj mi vojaško bluzo!«

»Kje pa jo imaš?«

»Kaj je ni tukaj?«

»Morda si jo kje slekel?«

Čez hip se je domislil:

»Seveda. Slekel sem jo. Ostala je na hodniku nad vhomom. Pojdi jo iskati!«

»France! Težko je priti do tja!«

»Lepo prosim! Moja poslednja želja...«

S hvaležnimi očmi se je ozrl za prijateljem in ga težko pričakoval. Medtem je prišel zdravnik. Dal mu je injekcijo.

Saj ni treba. Nimate mnogo. Hranite za druge,« je poprosil zdravnika potrpežljivi Kadunce.

Tudi medicene Beno je bil zraven: »Beno! Daj premakni mi tole nogo, tako nerodno ležim.«

S pogledom se je zahvalil Rožanecu.

Tedaj se je prijatelj vrnil.

»Sti dobil?« je vprašal.

»France! Hodnik se je zrušil in pod sul bluzo pod seboj.«

»Nečesa,« je dahnul, nato pa nadaljeval: »Nikomur nisem hotel povedati, zdaj pa moram.«

Potegnil je prijatelja prav blizu:

»Poslušaj! Imel sem dekle, tudi ti veš katero. Mislila sva se poročiti. Drug drugemu sva dala sliko. Zraven tega sva si dala besedo, da se ne bo nihče od naju poročil s kom drugim, če mu zvesti prej ne vrne fotografije. Jaz ne bom dolgo. Zdaj bi bila ona prosta, samo slika bi ji moral vrniti. Morda bi bila nesrečna, če bi prelomila častno besedo. Povej ji,« še tesneje je zgrabil roko, — »povej ji, da sem ji sliko hotel vrniti, pa je ne morem. Povej ji, da ji vračam sliko, da je prosta in da naj bo srečna!«

Kadunce se je zamislil nekam v daljavo. Prijatelja je stisnilo v grlu: »Bom, France,« je s težavo izgovoril.

»Tako, zdaj je padlo raz mene breme. Ne bom kriv, da bi bil kdo zaradi mene nesrečen... Pa še nekaj. Mamu in mater pozdravi! Obe! Mamu, ki je živela v tujini, da je študirala sina, in staro mater — trpiko! Reci jima — no saj sam veš kaj!«

Kri se mu je znova ulila iz strašne rane. Prišel je bolničar Beno: »Ni dobro, da toliko govoriš!«

»Saj zame je zdaj vseeno!«

Poprosil je samo še za molek, ki ga je imel v hlačnem žepu.

Medtem so legionarji znova poskusili pregnati rdeče iz razvalin. Lahki minometi in težke strojnice so kriale napad. Ni se posrečilo. Rdeči so imeli za ruševinami dobro kritje. Poleg tega jih je varoval dim. Na razvalinah so morali imeti ogromno streliva. Venomer so prestreljevali ves prostor okrog sebe in ga zasipali z ročnimi granatami. Drugi pa so imeli pod stalnim ognjem grajska vrata.

Poveljniki so se zbrali k posvetu. Treba je bilo hitrih ukrepov, če so hoteli rešiti fante.

»Položaj postaja resen.«

»Izpad ni mogoč, grajska vrata so pod prehudim ognjem.«

»Ko bi poskusili skozi okna.«

»Povsod previsoko.«

»Ne bi mogli odnesti ranjencev.«

»Ranjencev ne smemo pustiti!«

»Kaj torej?«

Porodila se je misel na predajo, pa si je nihče ni upal prvi izreči. Iz razvalin se je zdaj pa zdaj zasilil krik:

»Vdajte se! Vsi ste amnestirani!«

»Ali jim moreš verjeti?« je vprašal Zura.

»Vdajte se! Vsi ste amnestirani! OF vam to garantira!«

Misel na vdajo se je vedno bolj zaje-dala v duše poveljnikov.

»Če bi mogli zaupati, da njihove obljube držijo?«

»Prevečkrat so nas že varali.«

»Tem ljubimam bi pač verjeli Ljubljancem, pa še ti samo enkrat.«

»Nas, poveljnike bi gotovo pobili,« je omenil Zura.

»Ne gre za nas! Mi smo bili pripravljani na to, ko smo pričeli borbo, gre za fante,« ga je ustavil Perne.

V duhu so šteli svoje fante, svoje zveste.

»Da — zanje gre!«

»Ko bi vedel, da bodo fantje ostali, rad dam svoje življenje,« je v imenu vseh spregovoril Perne.

»To je prava beseda.«

»Morda pa ne bodo vseh pobili?«

»Zmožni so vsega.«

»Vsi ste amnestirani! Amnestira vas vedstvo OF!«

Krik napadalec je spet prodrl do poveljnikov.

»Vsa polovica fantov bo gotovo ostala. Šli bodo v nov boj in izvojevali smago, za katero bomo mi padli.«

Perne se je dvignil: »Prijatelji! Hiteti je treba! Takole je: kot poveljniki smo dolžni rešiti tim več fantov, da jih prihranimo za odločilni boj proti komunizmu. Ne smemo jih gnati v pogubo!«

Če poskusimo zdaj izpad — pademo, preden dosežemo grajska vrata. Skladišče munije gori. Zunaj imamo streliva premalo za izpad.

Cakati vetera ne smemo, ker ogenj sega že v naše postojanke. Preden bo noč, nam bo zmanjkalo streliva in nas bodo ujeli kot kaline.

Kolikor moremo pregledati položaj, bomo rešili največ fantov s vdajo. Res bomo mi padli — pa kaj zato! Za vsakega svojega fanta sem pripravljen dati življenje, kaj žele za vse skupaj.«

»Prav si govoril,« so pritrdili ostali.

Težka žrtev ni stila poslednjih poveljnikov slavnega Turjaka. Bili so nekoč Turjačani slavni poveljniki. Delali so čudesa in se z zmagami vračali domov. Ni pa ga bilo med njimi, ki bi bil za svoje zveste dal življenje.

Poslednji poveljniki Turjaka so si segli v roke in odšli med fante.

»Amnestija, če se vdaste!«

Fantje so obsuli komandante.

»Ne bomo vzdržali! Na razvalinah jih je vedno več.«

Izdajalsko delo Osvobodilne fronte v idrijskem kotu

Že od zdavnaj slovi Idrija ne le pri nas, marveč tudi v širnem svetu kot bogata zakladnica dragocene živostrebne rude in velja v tem za drugi največji rudnik v Evropi. Ljudstvo je imelo sveto Barbaro za svojo patrono, zavetnico rudarjev in vseh, ki so zmeraj v smrtni nevarnosti in potrebujejo priprošnjaka za zadnjo uro. Pred pet sto leti je bila nevarnost, da ruda usahne in da tako usahne za prebivalstvo tudi glavni vir zaslužka, zato se je v stiski zateklo k Bogu po pomoč. In prošnja je bila uslišana prav na sv. Ahaca dan, zato si je ljudstvo poleg sv. Barbare izbralo sv. Ahaca za farnege patrona in zaobljubilo slovesno procesijo na vsakoletni njegov praznik.

Tako je leto za leto zaobljubljena procesija, ki se je udeležiti tudi delavstvo iz rudnika, le s to razliko, da je ta procesija zadnje čase izgubila nekdanji sijaj in veličastje, kakor ga je imela pred 50. 50 leti. Priljubljeni zavetnik idrijskega rudarja so poleg omenjenih dveh tudi sv. Janez Nepomuk in sv. Terezija Velika. Ljudje so v starih časih zares čutili, da potrebujejo božjega varstva, zato so tudi poznali pokazati svojo vero in zaupanje v Boga in vdanost Cerkv in božjim služabnikom — duhovnikom. Torej ni čudno, da se marsikomu stoji po starih dobrih časih, po časih, ko je bilo človeku dobro, ker so bili ljudje dobri.

Novi časi — novi ljudje

Kakor po drugih slovenskih vaseh, trgih in mestih, tako je tudi v naš kot zapihljal veter novih časov. Začutili smo ga, kljub temu da nas je držala slovaška gospoda 25 let »zaprtje« — vsaj tako je mislila o nas. Veliko smo trpeli ta leta, to vemo samo mi, ki smo trpeli na lastni koži občutili kulturne, socialne in gospodarske posledice tega stanja. Ustavili so slovensko knjigo, ni imela dostopa v našo hišo, ni bilo lista, le kakšen »Bogoljub« se je bilo stezka pritihtopiti čez mejo in potem kot bogek romal od hiše do hiše. Šola se je na mile viže mučila z novo učbenjstvom, ki so ji jo ubijali v butice južnjaške kratkogrke. In duhovni gošpod v nedeljo niso smeli povedati božje besede v domačem jeziku. Tako je ljudstvo trpelo na tihem, a v zavesti, da bo trpljenja nekoč konec, da pravica mora zmagati.

Seveda so se kaj kmalu pokazali tudi žalostni sadovi slovaškega nasilja. Versko življenje je začelo pešati, narodna zavest pojmanjavati, ljudstvo je nekako otopelo, čakanje na boljše dni je bilo dolgo, predolgo.

Zlasti v Idriji sami so se kazale čedalje slabše razmere. Rudnik je preživel okrog 5000 ljudi. In če imaš toliko ljudstva, prepuščenega iz dneva v dan samo stroju, dom pa mu ne daje nobene duševne hrane, kaj čuda potem, da ti sečasoma notranje ohromi in tako kaj kmalu nudi ugodna tla za razvoj napak, posebno še, če je tako ločen od ostalega sveta, kakor je prav Idrija, to pretežno industrijsko naselje.

Rudnik je bil prej last avstroogrske, potem pa italijanske države, pred petimi leti ga je pa Italija prodala družbi »Monte Amiato«, katere glavni delničar je bil grof Ciano, ki je imel tudi več drugih rudnikov po Italiji, pa ni maral, da bi ljudje za to vedeli. Delavstvo je bilo dobro plačevano, še po starem sistemu, da se ni moglo pritoževati nad preniknimi mezdami, dokler ni namreč prišla lira tako daleč, da je uradnika in delavca zaskrbelo.

In prav na to stuno je udaril ob prvi priliki komunistični hujšak, ker je predobro vedel, da bo najlepše zavzel in odjeknila v delničevi duši. Tako je torej prišlo do dni, ko je tudi naša Idrija doživela in preživela »svobodo« in »raje«, ki ga je prinesla roparska, požigalska in morilska tolpa slovensko-badoglievsko-mongolske OF.

Nadaljevanje s 4. strani.

»Da bi že skoraj šli naprej« si je nekdo preglasno zaželel. »Še prehitro pojdeš, le potrpi! Ker pa se bojimo zate, te bomo zvezali, veš,« se je norčeval politikomisar. Badoglievec je prišel z žico, dva tolovača sta položila sredi dvostopa, v katerem so stali legionarji, težko vrv. »Amnestija!« je kričalo v dušah. »Da le manite je tulil Italijan. Prva dva legionarja sta se začudena ozirala v rdečo, kakor bi vprašala: »Kaj res tako, rodni brat?«

Savojec je z rjavo žico zvezal vsakemu posebej roke, nato roke obeh skupaj in jih pritrdil na vrv. »Giovanni zna!« so se krohotali tolovači. »Kaj res tako, rodni brat?« so spraševali pogledi legionarjev. »Približaj se je politikomisar. Badoglievec je pravkar navezal drugi par. »Le bolj na goso, sicer bo zmanjkalo vrvi.«

Tovarišica, italijanska vlačuga je prevajala Savojcu. »Saj ne bomo mogli hoditi,« je povedal legionar. »Tudi prav, vas še prej ustrelimo.« »Pa prenehno si zvezal. Čakaj, da pridim.«

Žica se je zajedla v meso. Amnestija! Amnestija!

»He, kdo pa si ti?« se je razkoračil politikomisar.

»Petelin, profesor.«

»O glej ga ti! Si nam prišel v roke. Ne prav. Tu imamo nekaj tvojih učencev. Si prišel k njim v šolo, kaj? No oni te že naučijo kojih molitvic...«

Začetki »odrešenja«

»Dvignite glave, zakaj vaše rešenje se približuje!« Takšen glas je zadonel lepega dne tudi med nas, ki smo slutili, da se za gorami nekaj krha. Prišlo je leto Gospodovo 1941. Prišli so dnevi, ko je moskovski plačamec zasnoval svoje rdeče mreže, tokrat sicer podtalno, da se temu in onemu še zdaleč ni sanjalo o njih.

Tako je prišla rdeča pomlad v deželo. Navdušeni poborniki so ustanovili posebne tečaje za šolanje terenec. Zdal pa zdaj je prihajal iz daljine »belec« Ljubljane rdeči komisar s posebnimi pooblastili in podrobno izdelanimi načrti ter navodili. Tak tečaj so imeli v Stajah pri znanem kruljavem krojaču Bezeljaku Francetu že 1. 1941, torej že pred razsulum slovaške armade.

Delo je bilo seveda skrivno. Tudi rdeči vojskači si sprico številnega italijanskega vojaštva niso upali na dan, tako da lahko rečemo, da to leto o njih ni bilo še duha ne sluha. Šele proti koncu l. 1942 so se privikali prikazali iz svojih zakotnih skrivališč po idrijskem okolišju.

Tako se je zgodilo, da so dne 25. novembra 1942 doživeli na Gorah prvi tolovaški obisk. Dva »rešenika« sta hodila po hišah ter vabila ljudi na sestanek k Cigaletovim. Sestanek je bil ob 8 zvečer. Govoril je neki Ljubljancin. Čudno, da so prav ljubljanski škričarji imeli tako piko na Idrijo in okolico! Ta glasnik je udrihal seveda v glavnem po »vinjarski beli gardie«, čes da izdajalsko pomaga »okupatorju«. Nadalje je omenil tudi prve »junake« nastope komunističnih »slegedarnih borcev«.

Za sestanek so kajpek kmalu izvedele italijanske učiteljice, ki so vse sporočile oblastem. In oblasti so precejale s šolo, v šolsko poslopje pa naselile vojaštvo, ker je bilo ljudstvo ogroženo! Ali rdeči poborniki so imeli kljub tako številnemu vojaštvu še nadalje živahne stike s svojimi sodelavci — terenci.

In tako je prišlo do novačenja, dobili so prve prostovoljce za zločinsko početje. Tako so odšli v hribe še danes znani krvniki Danijel in Mirko Eržen; za tema so 24. januarja šli še Mohorič Franc iz Kovačevega Rovta, Minar Ivan z Gor, Kunc Anton z Jeličnega vrha.

Vsi ti so stalno agitirali za OF. Z vsemi mogočimi gesli so vabili ljudi, bodisi s hinavsko prijaznostjo, pa tudi že z različnimi grožnjami. Obetali so »stlačenemu« ljudstvu svobodo, delavcem boljše plače, vsem pa »raje«, ki bo kmalu zasijal, da le ves narod sodeluje z novo »vojsko«. Pride »rešitev«, tako so »govorili«, »rešitev« izpod tujčevega jarma, pod katerim je primorsko ljudstvo nad dvajset let ječalo in krvavelo.

Ljudje, ki še niso poskusili nesreč, ki jih prinaša takšna opevana »osvoboditev« in »rešitev«, so seveda — ne da bi jim zamislili — precej naselili tem komunističnim vabilom. Dolgoletna želja, da bi že enkrat prišel dan, ko bodo sproščeno zadihali in dali svojemu pravemu čustvu izraza, jih je privedla do tega. Saj niso mogli več prenašati tedanjega stanja.

Poleg šol so bili vsi uradi povsem italijanski. Tu in tam si dobil domačina kvečjemu kot pomočnika ali slugo, višja mesta so si delili samo badoglievski privrženci. Na občini se je kar nestrpalo tujece. Ti so vlekli krasne plače, delali pa kaj malo. To so bili trojci, ki so jedli med na račun ljudstva. Izgovarjali so se, da uradniških mest nikakor ne morejo oddati našim ljudem, ker ti ne razumejo laščine. A pokazalo se je, da je ta izgovor prazen — Slovenec je za uk prebrisane glave, to presneto dobro vedo! Podobni izgovori so se čuli tudi pri koncesioniranih podjetjih, kjer bi s lahkoto zaposlili domačine.

»Pa ti tam?«

»Ostere, učitelj iz Stajerske,« se je oglašil legionar.

»Le kako si ti prišel med to svojat?«

»Hm — pač tako ko drugi.«

»Kako misliš reči?«

»Tako — ko vsi drugi. Po svojem prepračanju in zaradi prepričanja, od katerega nisem nikdar odstopil.«

»Ti si pa tiče! Kako se že piše.«

»Ostere, učitelj iz Stajerske,« je razločno povedal.

»To si bom zapisal, da bomo vrčunali, kadar te Matilda povoha...«

Amnestija rodni bratov je prišla do veljave...

Sonce se je skrillo za oblake. Ni moglo gledati grdobije, ki se je godila na lepi slovenski zemlji tik pod razvalinami starega Turjaka. Zajokali so gozdovi in tiho zamrmrali nad človeško hudobijo. Včasih so se divje zverji v teh gozdovih takole igrali z živim plenom in ga pred smrtjo mučile — ljudje pa nikoli. Nikoli vse do dneva, ko je brat ujel brata...

Protikomunistični boj je bil postavljen na kocko: kaj bi bilo, da so rdeči sprejeli legionarje z odprtimi rokami in držali amnestijo?

Zdal pa so legionarji stisnili pesti in molče ponavljali dano prisego:

»Če bi sovražnik, naš brat, tudi sedaj prekršil slovesno dano besedo o amnestiji in bi se komu med nami skrivil las — tedaj prisegamo pri vsemožnem Bogu, da se bodo tisti, ki bodo ostali živi, kot eden dvignili in nadaljevali boj proti verolemnemu sovražniku in ne bodo nikdar več verjeli njegovim obljubam — tako nam Bog pomaga!«

(Odlomek iz knjige »Turjak«.)

Tako je po malem vse prišlo v druge roke: stavbarstvo, avtoprevoznitvo za osebni promet, pošta, glavna trafikita itd. Tudi do svobodnih poklicev niso pustili našim. Tako so bili advokati, inženirji in drugi prihajali, ki so ljudi silno izjemali. Na ta način so obogateli v Idriji: znani advokat dr. Boccassini, dr. Corradini... Ti so poleg redne advokature imeli še važna mesta pri občinski upravi.

Velik privileg so ti imeli na škodo domačinov zlasti pri delitvi živil in ostalih potrebščin za vojaštvo, pri prevozu za obmejno in finančno stražo. Prevoznitvo straž je prevzel vedno tujec za bajno nizko ceno. Ker pa se »gospodom« ni ljubilo, da bi si sami služili kruh, so za smešno nizko ceno izročili prevoznitvo dalje našemu človeku. Boljši delež plače so spravili sami, našemu prevozniku pa so vrgli nekaj lir, ko mu itak ni kazalo drugega, ko prevzeti ponudbo za kakršno koli ceno, če je hotel zaslužiti vsaj nekaj beličev za vsakdanji kruh.

Se večje krivice so bile na kulturnem področju. Kulturnosocijalna sila povečevali svoja dela in zasluge za človeški razvoj, medtem ko so zaničevali in do korenin trebili vse, kar je dihalo po naši misli. Zaničevali so v šoli otroka, ker ni znal govoriti v njihovem jeziku. Posebno trdo so prijemali duhovnike, ker so krščanski nauk, ki je bil že tako in tako zgolj cerkvena zadeva, poučevali v slovenskem jeziku. Stalno so jih nadzirali kraljevi karabinjerji. Vodili so o njih posebne obveščevalne spise, kjer so jim podtikali najrazličnejše stvari. Ti spisi, ki so po razsulum slovaške vojaštve prišli v roke našim ljudem, bodo še dolgo pričali, kaj so počeli z našim narodom!

Veliko škodo so napravili ti ljudje med našim ljudstvom zlasti v moralnem oziru. Obmejni organi, zlasti vojaštvo je pohajkovalo z učiteljicami in uradnicami. Pa ko bi ostalo samo pri tem! Žal so zalezovali tudi naša dekleta. Obetali so jim življenjsko srečo. In tako so potegnili številna dekleta v moralno nesrečo. Tako je bilo koj v prvih letih okupacijske vlade v naših krajih samo v eni siromašni županiji v enem letu okoli 60 nezakonskih otrok!

Vse te in podobne razmere so povzročile, da je ljudstvo izgubljalo slovensko zavest.

September 1943

Te krivice in nasilja so našla svoj konec z razsulum slovaške vojske v septembru lanskega leta. Vsi krivci so jo popihali. A narodu so začeli spet kazati domači oblastniki — rdeča drhal, tista oblast, ki je začela nastopati v imenu »stlačenega naroda«, pa je bila nabrana od vseh vetrov, od pobalinskega rojaka Baeblerja pa tja do gospodičar Vilfana in Bevka, raznih barabab, nergačev, postopačev in vlačug.

Ti »narodni rešitelji« so svojo oblast izrabljali narodu v pogubo. Sicer pa se jim sploh sanjalo ni, kaj je oblast in kdo jo sme imeti. Koj so pokazali svojo pravo barvo: živeti na račun drugih. Ropali so in kradli na debelo živila in živino, za naropano blago dajali razne »bone« z obljubo, da bodo ti boni izplačani po koncu vojne. Računali so tudi na to, da utegne kaka »višja sila« napraviti konec njihovem »raju« — bali so se nemške brzostrelke. Zato so razdirali ceste, mostove — prepričani, da Nemci preko takih ovir ne bodo mogli.

Novo bratstvo

Nadve zanimiv je prihod slavne Titove vojske v Idrijo dne 9. septembra minulega leta. Na ta slavni dan so se zbrali badoglievski vojskači iz vse idrijske okolice v mestu za nadaljnja navodila. Že med potjo so se srečali z rdečimi četami ter se z njimi tovariško pozdravljali in rokovali — fotografije iz teh dni pričajo, da so se med seboj izredno dobro razumeli in da je bilo to prijateljstvo že prej skovano.

V Idrijo je najprej dospela komunistična četa, ki jo je vodil znani tolovač Danilo Eržen. Predstavil se je v gradu italijanskemu polkovniku, ki je postavil v čast tolovažem na trg tudi častno četo badoglievcev. Ko se je Danilo seveda lepo oblečen (— dejali so mu »rdeči colonello« — dočim so bili njegovi sateliti v strganih capah) vrnil iz gradu, je takoj nahnul v mestu trgovca Kerševanija za veliko vsoto denarja.

Titovi tolovaži prihajajo v Idrijo

Za ta dan so pričakovali »slovesnega« vhoda Titovih tolovažev od vseh koncev in krajev v Idrijo.

Dekleta so morala nabirati cvetje, da bodo z njim obpirali cvetje, »na rodno junake«, ki bodo prikorakali s pesmijo in vriskom v mesto, z oken so nekateri »narodno zavedne« Idrijčani zrlji po trgu in čakali, čakali, kdaj bodo dali izraza svojemu navdušenju nad »novo dobo«, ki so jo prinesli Titovi »pionirji« v »tlačeno primorsko deželo«.

Toda pozno popoldne so se razširila vest, da slovesnega prihoda »narodnih osvoboditeljev« ne bo, ker so namreč njihove edince preveč oddaljene in razkropljene po gozdovih. Prišli pa bodo gotovo pozneje. Za ta drugi sprejem so nekateri Idrijčani delili posebna vabila, pa se nanje zlasti ljudje iz okolice niso odzvali, četudi so jim zagrozili s smrtjo.

Počasi pa so rdeči oddelki le zasedli Idrijo. Prevzeli so občinsko upravo (zastopnik občine jih je seveda pozdravil, prav tako tudi terenci iz mesta in okolice), pošto, telefon in brzojav, šolo, vojašnico. Pustili so, da so ljudje ropali živila in obleke po skladiščih in

se tolkli med seboj, da bi čim hitreje in čim več odnesli, ker so slutili, da bodo prišli Nemci. Komunistem je udaril tedaj na dan v vsej svoji pravi podobi, saj je bilo kazno, da se bo drhal pobila med seboj. Tako je šlo vse: vino, riž, moka in druga živila. Kajpada so si rdeči somišljeniki največ nakopili. In ti so se uživali glavni delež in so pili in se mastili, da je bil res »raje«; za božjo voljo vendar, čemu bi si ne privoščili, če ti je pa tako rekoč samo padlo z neba...

Razočaranje

Pa ta »raje« je na presenečenje le malo časa trajal. Samo do 22. septembra. Ta dan je završalo: Nemci, Nemci... Kako jo? Kje so »junaki«, da bodo zadali »smrt okupatorju«? Nak, nikjer ni naših borcev, le kako naj sprejmemo Nemce, ko so pa naši sovražniki. Kako? Nič ne pomaga, »sovražniki« so že v Idriji z 200 motornimi vozili!

Že samo brnenje motorjev je zadoščalo, da so v Idriji izginili vsi rdeči »junaki«, tudi tisti, ki so pred dnevi vpili na vse grlo, ko so naredili za Nemce zaseke: zdaj noben hudič ne pride več v Idrijo...

Spotoma so izzivali ti »junaki« Nemce v Godovcu in Godoviču je zato pogorel, »osvobodilna« vojska se je pa razbežala na vse strani. Štab rdečih tolp je bil v Idriji nastanjen na pošti, kjer je bil prej sedež fašija. V naglici so morali vse zapustiti, najbolj jim je pač moralo biti hudo za pijačo, saj so dobili »sovražniki« v roke cele zaloge najboljših vin in likerjev. In dekleta, ki so prej »junaksko« korakala po Idriji s puškami, so se brž poskrila. Čudna vojska to!

Žrtve

Tako so se »junaki« rdečih odredov zazdaj umaknili v goščo, od koder so potem hodili na roparske pohode po posameznih vaseh. Seveda so jih pri tem »narodnoosvobodilnem delu« motila razna čiščenja. Zadolgoviti so se zato morali le z ropi po težko dostopnih in raztresenih domačijah v bližini in daljni okolici Idrije. Trpele so predvsem Ledine in Gore.

Ljudje so se banditov kaj kmalu naveličali in začeli so jim ugovarjati. Tako se jim je postavil po robu Anton Lazar z Jeličnega vrha 52, ker ni mogel trpeti krivice. Ugovarjal jim je, zato so ga 8. 3. 1944 odvedli in ubili. Pokojni je bil zaveden gospodar. Družini je pogorela že prej hiša, stanovali so zato v šoli na Gori. Ko pa so tolovaži, požigali vsega, tudi slovenskih šol, požgali še šolo na Gorah, je družina morala 2. 4. 1944 spet bežati pred rdečimi nasilniki.

Podoben je postal žrtev komunističnega nasilja rudar Franc Slabe z Jeličnega vrha 9. Že novembra lani se je umaknil v Idrijo. Spoznal je zablodo in zločinstvo, ki je prineslo našemu narodu tako nesrečo, da je še ne pomnimo; zato so ga tolovaži zasledovali, da bi ga čimprej spravili s poti. Le ob praznikih se je vrnil k staršem na Jelični vrh, kar so pa seveda terenci koj nesli na nos rdečim. Ko se je po Novem letu vrnil v Idrijo na delo, so ga iz zasede ubili.

Tako so padle prve žrtve. Ljudem se je začelo svitati, da bo za OF nekaj drugega, kot je ta razglašala v svet: ne bo svoboda, marveč smrt!

Našim fantom zlasti to ni in ni moglo iti v račune, kako se vendar slovenski borci tako tovariško družijo z laškimi banditi, torej s tistimi, ki so jih nad dvajset let zatirali. In kako da so v vrstah slovenske »narodnoosvobodilne« vojske tudi mongolski capini in splošni vsi izvrški človestva.

Za pobege od tolovažev so zlasti izkoriščevali zmede, ki so nastale ob čiščenju po Nemcih in hrabrili rovtarskih domobranceh, pred katerimi so imeli rdeči že od prvih početkov neznanjski strah.

Ubežniki so se letos trumoma javljali v Trst in Postojno k slovenskemu narodnemu varnostnemu zboru, od koder so že v aprilu začeli ustanavljati prve postojanke slovenskih narodnih straž na Vrharskih in na Gorah pri Idriji. Odslej je bilo za zmeraj konec rdečega nasilja v teh krajih. Ljudje so pa začeli popravljati svoja porušena poslopja. Z vedrimi očmi se zdaj ozirajo v bodočnost. Fantje, ki so na lastni koži občutili komunistično knuto, so postali najbolj zavedni narodni borci, ki se ne strajajo težkih nalog, saj predobro vedo, da je njihova borba borba za narod, vero in Boga, zato torej častna in sveta. Smrt komunistu — svoboda narodu! to je zdaj njihovo geslo. In za uresničitev tega cilja stavijo vse svoje sile in moči na razpolago. Blagor domovini, ki ima take sinove!

Ko je bilo na binkoštni ponedeljek zborovanje v Idriji, je to tolovaže sila jezilo, ko ga niso mogli preprediti. V besu so zato še isti dan požgali šole na Vrsniku, v Ledinah (na Gorah) že prej in več vojašnic po Črnem vrhu nad Idrijo, češ na zborovanju so »beli psi« sklenili ustanoviti nove postojanke, ki naj bi se naselile v omenjenih poslopih. Toda narod ved, kaj požigajo: zato, ker jim je samo za uničevanje narodnega premoženja, kulture in vere.

Tako je trpelo ljudstvo zaradi njihovih nesmiselnih podvigov: gorel je Vrsnik, Godovič, Gore — »junaki« so nemško vojsko izzivali, potem pa odpelali in se tako sijajno izkazali kot borci proti »okupatorju«.

Tod okoli so se stalno klatile razne Vojkove, Prešernove (ta je gonila z Gorenjskega prisilne mobiliziranke), Gradnikove, Gregorčičeve brigade. — Idriji so se v pretežni večini držali Vojkove brigade. Tod je širil tudi Baebler, po rodu iz Idrije. Spomladi se je

dalj časa mudil na Vojskem v družbi Vilfana in Bevka iz Cerknega, potem se je pomaknil proti Furlaniji, kjer je prodajal goriska Brda svojih tolovajem. V Cerknem je bil sedež rdeče sodnije, tu so imeli tudi svoje zapore in tu so bile glavne »likvidacije«. Cerkno bo sploh v naši zgodovini pisano s krvavimi črkami. Pa bo prišlo še marsikaj ščasoma na dan...

Kdo so zločinci

Da, marsikaj. Marsikaj pa že prihaja. Zločinci n. pr. so že skoraj vsi znani našemu ljudstvu, ki že piše sodbo nad njimi. Tako vemo, kaj vse se je skuhalo v Erženovi družini iz Kovačevega Rovta. Vse tri brate poznamo, ne le glavnega banditskega vodnika Danila, ki je že pred vojno grozil nekaterim »farkim«, da bo sam obračunal z njimi; poznamo tudi »nedolžno« sestrico in mater. Tudi vemo, da je prav sem preko Medvedjega brda, Zavratca, Dolov in Gora segal rajon tesača Leskovec Karla (Čekovega Korelna) iz Rovt, ki ima pri tolovajih naslov »kapotana«, menda »mornariškega«, in njegove nadebudne sestre vlačuge. Vemo za gnezdo kruljavca žnidarja iz Staj (Kovačev Rovt), ki je organiziral ženske, da so tod okrog veliko bolj na rdečo plat udarjene ko njihovi dedci, in to še danes. In Aležev iz tega Rovta tudi ni bil povsem nedolžen. Zdal je bil prejel svojo plačilo. Ali znani »Napoleon«, kakor so mu rekli Italijani — Treven (Zakelj Ernest) iz Dolov. In Erženovski iniciatorji: Tomine Ivan, fabrikant iz Kranja, ki je ušel iz Begunj, dalje »dr. Božič«, v civilu mizar(!), dalje Lampe Rafael, komandant »brigade«, in Ivan, komandant bataljona; krojač Lampe Viki iz Zadolga in Zagoda Vinko tudi iz Zadolga.

Zares, marsikaj že vemo. In kaj bi vedeli povedati šele Angež, njihovi »zvezavniki«, onih 40 namreč, ki so jih skovali meseca novembra lani vlačili skozi Žirovnico in Zavratec proti Cerknici, pa so jim Titovci željo, da bi jih pustili do Trsta, izpolnili tako, da so jih poslali po najkrajši poti še niže Trsta — v smrt do zadnjega!

Krivci za Črni vrh

In po vsem tem še Črni vrh — primorski Turjak! Kje je krivda, da je prišlo do nove žaložbe? V terencih. To se je pokazalo kot prvi trenutek, ko je padla postojanka. Pojavili so se na mah in s prestom kazali krvnikom, katere je treba »likvidirati«. Največja sramota za rdeče »narodne borce« pa je, da so za nekaj naših stražarjev morali poklicati na pomoč bandite najmanj 4 narodnosti in da so glavno opravilo prepustili mongolski rasi! Sicer pa sami komunisti priznavajo, da se sprico toliko njihovih žrtev (ki kajpak vendar morajo biti!) ni izplačalo, zvesti se nad Črnim vrhom. Tako kuhajo jezo in groze, da so zdaj na vrsti Gore in Vrharske, Rovte, ki so jim najtrši oreh, pa bodo prepustili angleškim bombardierjem. Taka itta se zdaj viri v rdečem kotlu, svoj, smrkloni jim pa pomagajo »na ogenj devat«. To nam potrjuje dejstvo, da so med napadom na Črni vrh šli rdeči po municijo k Savojcem, in sicer z avtomobilom!

Zato je tudi razumljivo, da so v soboto, 9. t. m., ubili našega stražarja Minarja Ignacija, doma iz Raven. Zjutraj je šel po konje v bližnjo vas poleg postojanke Gore, da bi z njimi vozil hrano, pa komaj je prišel do hiše, že so padli strelci. Na pol mrtvega so banditi potem zverinsko pretepali, dokler ni izdihnil. Ko so začutili, da grečo naši, so pustili tam vse in se razbežali na vse strani. To so »junaki«, ki se znašajo nad našimi ljudmi! Pokojni je bil šila priljubljen med fanti. Bil je eden prvih borcev, deloval je za slovensko stvar že v vaskih stražah. Pa je moral pasti... Pogreb pokojnega je bil v ponedeljek, 11. t. m., ob veliki udeležbi vojaštva narodnih straž in domobrancev. Ob grobu je nepozabnemu soboru spregovoril duhovnik in se mu zahvalil za žrtve, ki jo je dal v blagor domovine, ki vstaja v novo življenje. Za njim je spregovoril tudi poveljnik voharske postojanke, ki je obsodil zločinski zavratni umor in vse, ki z zločinci tako ali tako se sodelujejo. S takimi nastopi se »narodni osvobodilci« ne bodo izkazali junake ne pred narodom ne pred Bogom, zakaj narod jih bo sodil in sodil jih bo Bog. In ta kazen je huda, ker je pravična...

Umor očeta 12 otrok

Dne 28. avgusta ob 4 popoldne so se priklatili štirje komunistični zločinci, oboroženi z brzostrelkami, na dom Podobnika Ivana v Gorenjem Vrsniku, občina Ledine pri Idriji, in takoj pozvali gospodarja, naj gre z njimi »na zaslišanje«. Ker je mož takoj vedel, kakšno bo to »zaslišanje«, jih ni hotel poslušati in je zatrljaval, da ne pojde nikamor.

To je bilo banditom že dovolj — v živalski besotnosti ga podro pri priči na tla in ga potem vlečejo po tleh do hleva. Nato prinese vrv in privedejo konja, da bi ga konj odvelkel zvezanega za seboj proti gošči. Pa tudi konj se je uprl. Banditi nesrečnega gospodarja nekaj časa mučijo, nato pa ustrele in pustijo žrtve kar na mestu.

Vse pošteno ljudstvo se zgraža nad tem zločinom komunističnih rabljev in ga glasno obsoja, saj je predobro poznalo pokojnega Podobnika. Pred letom dni so že prišli rdeči »osvoboditelji« na njegov dom in ga oropali, prav tako spet pred mesecem dni in pobrali, kar je še ostalo, odpeljali živino in živež in tako družino z 12 otroki »osvobodili«.

Pokojni posestnik je bil oče številne družine. Pred leti mu je umrla žena in od tedaj je moral sam skrbeti za svojih 12 otrok, poleg teh je imel zadnje čase na skrbi sestri svojega bratubegunca.

Pri umoru so sodelovali domačini, zlasti Žirovec, med njimi tudi znani zločinski bandit Angličev (Barbičev) Pavle (tolovaško ime »Bar«).

Med tolovaji od ječe do ječe

Spomini slovenskega duhovnika po lanskem 8. septembru (II.)

Večkrat me kdo vpraša: »Pa zakaj niste bežali, ko je bil še čas, in zakaj niste naredili izpada?«

Po pravici povedano, a na to vprašanje ne vem drugega odgovora, kakor je tista žalostna tolažba: je že moralo tako biti. Bodimo odkriti in priznajmo, da smo naredili napako, ker smo se preveč zanašali na svojo moč, t. j. na orožje in streliške, ki smo ga nakopili po razpadu Italije. »Če nas 14 dni napadajo, bomo vzdržali, potem bo pa že prišla od kod kakšna pomoč...« tako so Meniševci modrovali in se vdajali slepili, da tolovaji nimajo topov... Toda prav s temi so komunisti Begunje uničili.

Besede: »Je že moralo tako biti,« pa niso samo žalostna tolažba, ampak tudi resnica. Na ta način so se tudi uresničile slutnje Prevziščenega, ki je Meniševcem namignil, da bodo kljub pobožnostim in vestnemu izpolnjevanju prvih petkov in sobot morali pretrpeti še dosti hudega.

In ko smo bili zaprti v Kočevju in Ribnici, smo se tolažili z mislijo, da trpimo po božji volji, ker Bog noče darov grešnikov, ampak žrtve pravičnih in kri mučenec, da z njo umije hudobijo grešnih in hudobnih. Matičič je rekel: »To mi je v tolažbo, da ne trpimo samo zase,

Pastir md ovcami

Za nami so v dvostopu prikoralaki še Meniševci. Njim na čelu sta stopala župnik Turk in namestnik komandanta trgovca Matičič Alojzij. Pretresljiv prizor! Župnik in njegovi farani, ki jih je tako rad imel, toliko zanje naredil in jih s tako vero izročal v varstvo Jezusovega in Marijinega srca! Pastir, ki je hodil vedno pred ovcami!

Sam je večkrat rekel: »Bil sem na Brezjah pri Mariji Pomagaj. Mariji sem izročil svojo faro. In ona je pokimala, da bo... da se bo vse dobro izteklo.«

V zaporu so mi Meniševci pripovedovali:

»Preden je g. župnik dal slovo svoji cerkvi, je vzel iz glavnega oltarja sliko Marije Brezmadežne, ki jo je sam našel. Nato jo je poljubil in Mariji s solzami v očeh očital:

»Marija, pa sem mislil, da nas ne boš zapustila!«

To je ena govornica. Slišal sem pa tudi, da je sliko potem, ko jo je vzel iz glavnega oltarja, nesel k Marijinemu oltarju, jo tam postavil in vpricho zbranih ovc rekel:

»Sedaj ste se odločili za partizansko vojsko. Sprejememo vas; imeli boste vse pravice pravih partizanov. Zaključimo še trikrat: »Živela naša bratska slovenska Rusija!«

»Živijo!« so zagodnjali naši ljudje in držali pesti kvišku.

»Živela partizanska vojska!« — »Živijo!«

Mislil, da je nazadnje imenoval Stalina. Se tretjič so novomobiliziranci dvignili pesti in zavpili: »Živijo!« Nato so jih poslali v šolo, kjer so jih razporedili po četah in jim razdelili orožje.

Na Jagrovem dvorišču smo ostali samo g. Kalan, Pogačar in jaz. Na vprašanje g. Kalana: »Kam naj pa mi gremo?« so nas poslali nazaj v sobo k izbranim »skolovodjem«. Soba je bila polna. Pri mizi je sedel gospod župnik Turk. Molčal je; govtovo je bil zatopljen v grenke misli; kar na jok mu je šlo. Tudi ostali Meniševci so molčali, da bi gospoda ne motili.

Bil sem truden. Ker ni bilo nobenega stola, sem sedel na nizek zaboj. Če se ne motim, je bila to prevrnjena strelna lina.

Ko je prišla noč, sem skušal zaspati. Komandant Vojske ee je zleknil po tleh in naslonil glavo na zaboj, na katerem je sedel. Gospod Kalan ee je spravljal nekam za vrata. Sedel je kar na tla in zadremal. Franc Rot mlajši iz Župejneg je legel kar v otroško zibelko, ki je bila v sobi. Ker je bil zelo truden, je prav sladko zaspal, čeprav je bil že okrog štirideset let star »otrok«.

Iz polna me je vrglo vpitje zunaj hiše. Kmalu nato pa je v sobo pridrvel divji rdeč surovež, spotoma nahrulil stražarja in v mešanici vseh slovenskih jezikov kričal: »Če (k)je župnik?«

»Kaj pa je?« mu je Turk odgovoril.

»Če je župnik, pravim? Jaz hočem župnika! Pokažite ga, kje je!«

Ko se ni nihče zanj zmenil, je začel še bolj vpiti:

»Ali je to kakšen župnik, ki je cerkev naredil za kasarno? On je vsega kriv!«

»Kaj pa prav za prav hočete?« mu je Turk odgovoril, »mene je komandir zabil in samo njemu bom odgovarjal. Kdo pa ste vi?«

On pa: »Tudi jaz sem komandir!«

Nato smo zaslili še nekaj zadirčnih besed v nekaki rušini in tovariš »komandir« nas je zapustil.

Tisto noč nas ni nihče več nadlegoval; imeli smo mir. Ko smo predremali noč, smo od dobrih ljudi dobili črno kavo, kruh in sadje. Bog jim povrni!

16. septembra 1943

»Tovariš!« in »tovarišice!« so z zanimanjem hodili gledat naše čevlje. Med drugimi je prišel tudi »intendant« z grdo »tovarišice«, ki je imela povsem strgane čevlje. Najprej sta nas »na prvu rukuc« ogledala, potem pa pravi ona:

»Tovariš, preskrbi mi no čevlje, saj vidiš, kako so tile strgani!«

On pa reče: »Ja, veš tovarišica, jaz sem intendant samo za svojo četo, ti pa nisi iz naše čete. To dolžnost ima tvoj komandant. No, pa naj vseeno bo! Kar pogledaj!«

Začelo se je iskanje.

»Tovarišice! gre kakor ptica roparica po sobi in išče žrtve!«

»Tovariš, pokaži čevlje!« mi ukaže. Ubogal sem.

»Koliko imaš številko?«

»40 — pa so preveliki za vas. Vas bodo ožulili!«

»Sežuj se, jih bom pomerila!«

Pomerja.

»Daj še druge!«

Pokorno in brez besed sem ji ustregel in obedel v samih nogavicah na mestu. Tako sem bil ob svoje izvršne tržiške gojzice.

Gospod Turk je ob tej priliki rekel:

»Čevlje so mu že vzeli, je že ven z njim; to je začetek konca.«

Ista »tovarišica« je imela strgane hlače; dobili mora druge; iskala jih je. Oči

so ji obvisle na pumparicah poštnega uradnika Bonača Janeza. Ukazuje mu je rekla:

»Tovariš, daj hlače!«

Janez ji odgovori:

»Ja, tovarišica, ali bom potem jaz brez hlače okrog hodil?«

Tovariš intendant je bil očividno bolj šega srca. Dejal je:

»Pusti ga no, ker drugače bo brez hlače!«

Prideta spet »tovarišica« in »tovariš« mitraljezec. Tovariš išče žrtve s škornji. Uboga žrtve je ob škornje, da se komunist z njimi baha. (Mislim, da je sezul Sviglja iz Bezuljaka.) »Tovarišica«, ki ji je bil »tovariš« jako všeč, je zavpila potem vsa vesela: »Živel naš mitraljezec! Sedaj ima škornje!«

Nato sta oba jadrno odhitela iz sobe, ker brez posebnega dovoljenja niso smeli vzeti nobene reči.

Tisti četrtak, 16. septembra, je bil od sile dolgočasen dan. Živahnije je postalo okrog poldne, ko so matere sinovom, žene možem, sestre bratom in otroci očetom nosili hrano, obleko, denar in se od njih poslavljali. Tri tolovajke so se žrtvale, da so jetnikom skozi okno izročale te predmete. Takrat so »tovarišice« še dokaj dober vtis naredile na nas.

Vesaj za nekaj dobrega se jih da porabiti, sem si mislil sam pri sebi. Ena od njih je bila videti prav posebno uslužna. Ves čas je letala okrog in prinašala hrano.

Bilo je približno ob pol dveh popoldne, ko jo je druga »tovarišica« nagovorila: »Sedaj pa pojdi še ti jest!«

»Ne, nič ne bom jedla, grem kar malo počivat,« ji je odgovorila. Ne vem, zakaj je to naredila. Toda naj bo kakor koli! Jaz (zase) sem imel vtis, da mora biti iz kake boljše družine. Gotovo je bila dobro vzgojena, pa po Osvobodilni fronti zapeljana.

Dve slovesi

Prišla je sestra gospoda župnika Turka. Izjemoma so jo pustili v hišo, da je mogla govoriti z bratom-duhovnikom. Prinesla mu je jesti. Zlica pa ni bila njegova, ker so župnišče vse izropali.

Zena Janeza Bonača tudi ni pozabila priti. Prinesla je možu kosilo, katerega sva bila tudi midva z gospodom Kalanom deležna. Bog naj ji to povrne!

Od moža ee je dolgo poslavljala; kar ni se mogla ločiti od njega. Nazadnje me je prosila za blagoslov. Malo nerodno mi je bilo. Zakaj bi prav jaz moral to narediti, ko je pa njen župnik prvi za to poklican! Toda vse izgovarjanje ni nič pomagalo. Moral sem ustreči njeni prošnji. Je pač Čopča iz Begunj! Kar si vtepe v glavo, mora doseči!

Še en primer poslavljanja sem si zapomnil.

Trgovca Matičič je pritekel k oknu. Tam je stala njegova žena in poleg nje otroci, ki so prišli po slovo od očka. Če ee prav spominjam, je dejal Matičič ženi: »Bodi močna!«

Ona pa je rekla: »Vse so nam porabili; trgovino docela izropali; tako da nič nimamo. Toda na zunan nočem nič pokazati, kako hudo mi je pri srcu. Naj vidijo, da me ne morejo ukloniti!«

Nato je oče vsakega otroka posebej pokrižal in poljubil. Zena mu je izročila sliko vse družine — za spomin. Spravil jo je v listnico. Končno ee je poslovil še od ljubljene žene — za vedno.

Okoli enajstih nas je rdeči zapienkar prišel popisovat. Pri tem sva predmet posebne pozornosti bila midva z gospodom Kalanom.

Na vprašanje, čemu sem bežal iz Cerknice v Begunje, sem mu razložil, da sem se umaknil v Begunje iz strahu pred Nemci. Tudi g. Kalan je navedel podoben razlog.

Ko sva »tovarišac« zapisnikarja pričala, da sva šla v Begunje zgolj zaradi tega, je mož postal nekam prijaznejši, in na vprašanje, kaj mislijo na

rediti z nama, odgovoril, da bodo tako poslali kurirja na Bloke, kjer je glavna komanda, ki bo odločila o naši nadaljnji usodi.

Obiski

Ko je zapisnikar odšel, sem šel na svoje mesto in opazoval promet na cesti. Rad bi videl kakega Cerknjana, preoblečenega v tolovaja. Dolgo ni bilo nič. Končno sem pa le zagledal dva, ki sta se mi zdela znana.

Ko sta prišla k oknu, sem ugotovil, da sta to Urh Milan, ki sem ga spravil iz internacije, in slikar Turšič, ki mu je zgorela tista znamenita baraka, ki je v Cerknici dvignila toliko prahu.

Urh Milan je rekel g. Kalanu: »Ja, gospod, zakaj ste pa šli iz Cerknice, zakaj ste bežali v Begunje, ko vas imajo ljudje tako radi, in vam nihče ne bi nič zalega storil?«

Zame ni imel nobenih tolažilnih besed. Tako sem mu rekel:

»Milan, prosim te, reci gospodu župniku Strajharju, naj ee za naju kaj potegne.«

Objubil je, da bo to storil. — Slikar Turšič ee je medtem pogajal s komandantom inženirjem Vojsko o povračilu za požgano lopo. Kaj sta se zmenila, ne vem, ker meni je tisti čas že padlo nekaj drugega v oči. Zagledal sem voz, na njem pa g. Strajharja. Pozneje sem zvedel, da je šel obhajati neko deklico, ki ee je ponesrečila. Kakšne občutke je takrat imel domači dušni pastir, si lahko vsak sam misli.

Popoldne nas je obiskal g. Pintarič. Med drugimi novicami je povedal tudi to, da je bogataš Meden postal begunjski župan. To je tisti Meden, ki je kot požreški magnat zaničeval begunske legionarje kot »nazadnjaške tipe«, ki je kot star svobodomislec, če ee je le dalo, metal polena svojem župniku pod noge; ki je podpiral OF in po gostilnah deklariral: »Gospodje, največ sveta otrokom sliši Slave! Tja bomo našli pot, kjer nje sinovi si prosto, veste, prosto volijo vero in postavle!«

Po 8. septembru je zasedel tako zeleni županski stol begunske občine. Kot župan ee je skušal pokazati na moč velikodušnega in svojim nekdanjim političnim nasprotnikom naklonjenega ter vseodpuščajočega. Celu za gospoda župnika Turka je prosil, naj ga spustijo na svobodo. Toda vprašanje ee, koliko ee njegovi ljubljenci dali na njegove besede in prošnje!!!

Prepričan sem tudi, da mu županek stolček ni prinesel sreče; kajti čez nekaj mesecev ga že vidimo v Ljubljani, kako znanu pripoveduje, da ee med tistimi ljudmi tam gori ne da več živeti. Bog daj, da bi tudi tale spregledal in spoznal, da komunizem res ni drugega ko velikanska sleparija, in da on in vsak bogataš, ki sodeluje in plačuje za OF, pač ni drugega kakor orodje komunistične stranke, ki vpreže v voz vsakega konja, četudi je slep, — samo da vleče!!!

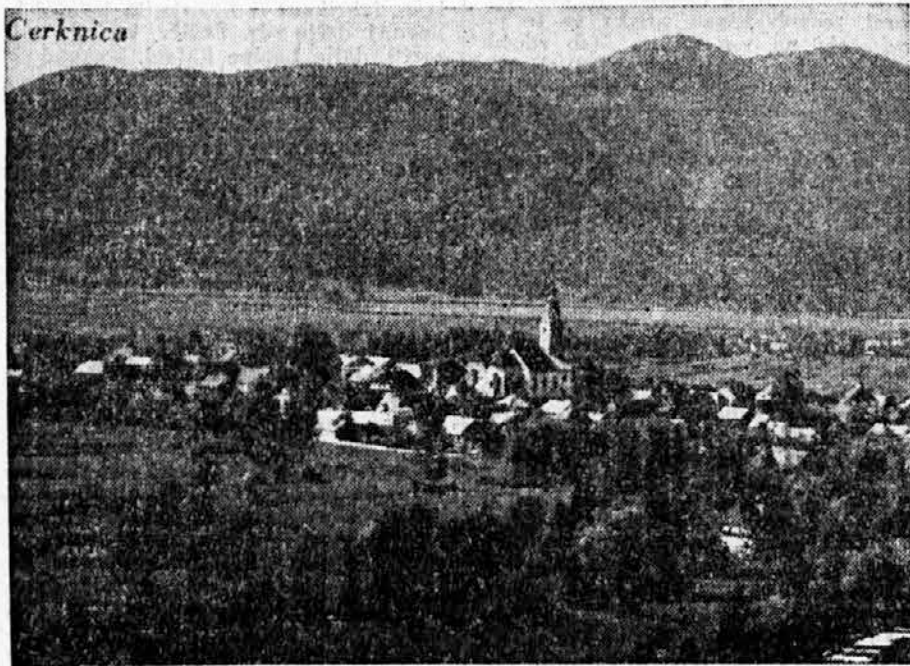
Tisto popoldne smo zvedeli še eno, prav čudno novico: »Gospod Tone Romko, bivši vojni kurat, je bil naprošen, da prevzame komando mesta v Begunjah. Njega so izbrali zato, ker ee Begunje zelo važna postojanka. Take postojanke pa ne more braniti navaden vojak, biti mora oficir. In ker drugega oficirja ni, ee volnemu kuratu Romku poslali vabilo, naj nastopi službo. Bomo videli, kaj bo naredil.«

Koliko je to res, je drugo vprašanje. Zapisal sem to, kar sem slišal.

Gospe Jagrovi sem izročil nalivno pero in svojo oporoko.

Zbor

V hiši smo bili nekako do štirih popoldne. Potem so nam ukazali iti na dvorišče. Čevlji, ki mi jih je dala tolovajka v zameno, so bili tako slabi in strgani, povrh tega pa ee brez vezalk, da jih ni

Cerknica, kakršna je bila v starem, »mučeniško, sužnjensko« redu...

ampak tudi za druge, za spreobrnjenje grešnikov. Vse, kar je Bogu všeč, vzemimo nase in trpimo — Bog že ve, kaj dela...«

Usoda Cerkljanov

Omenil sem že, da so tolovaji dali dr. Pogačniku besedo, da se nobenemu izmed Cerkljanov ne bo nič zgodilo, samo na komando naj pridejo, potem bodo pa šli domov.

Ta obljuba ee mi je zdela kar preveč pristrana, zato sem rekel upravitelju Skubicu:

»Za nas bo najbolje, če ee kam skrijemo.«

Na to mi ni nič odgovoril. Zdelo ee je, kakor da je moje besede preslišal. Najbrž ee je zanašal na rdečo obljubo. Poiskali smo še Arharja in ee zbrali v cerkniško skupino. Mislim, da nas je bilo deset.

Sprevod cerkniških protikomunističnih borec ee je krenil na pol. Doletela me ee celo čast, da sem nosil belo zastavo (žensko srajco na nekakšnem drugu za omelo). Tako smo korakali tolovajem v žrelo. To je morala biti res žalostna procesija, boja v negotovost, najbrž v smrt...

Vdal sem ee v božjo voljo.

Pod drevesom med šolo in župniščem smo zagledali skupino tolovajev. Načeloval ji je Pero, ki je imel na rokavu rdeč trikot z belo peterokrako zvezdico. Na ukaz smo ee ustavili.

»Kam greste?« ee je glasilo vprašanje.

»Na komando, da izročimo orožje, potem pa naprej v Cerknico.«

»Kdo vam je to rekel?«

»Saj smo ee tako zmenili.«

»Dobro! Odložite orožje kar tu pod tole drevo!«

Pokorno so naši boreci položili orožje na določeno mesto; bilo je vmes nekaj povsem novih mavzeric in brzostrelka. Ko so nas razorožili, so nam rekli, naj ee oglasimo pri straži na koncu vasi.

Tako je naš sprevod žalostno prikoral do straže, ki nas ee ustavila pred hišo, ki stoji nasproti Jagrovi, in nas postavila v dve vrsti. Bili smo podobni šolarikom, ki jih učitelj postavi v dve vrsti, in so povsem odvisni od njegove volje.

Medtem smo imeli srečo videti rdečo motorizirano vojsko — ali z drugimi besedami — roparske avtomobile.

Na motorju ee je sem in tja prepelel Logarjev Bine iz Cerknice in še neki drugi tolovaj (menda Bombačev z Rakeka). Logarjev ee imel na glavi šofersko kapo, da bi zakril razbito glavo. Prevrgnil ee je namreč z motorjem. Bil je krajevni poveljnik VOS-a. Zvedel sem, da ee on odločil, naj ee Marcelanov sin likvidira. Delal ee je zelo prijaznega. Ko smo stali tam pred hišo, je prišel bliže in znanec podajal roko in jih pozdravljati. Tudi Arharja ee pozdravil, kar ee mi je kar neverjetno čudno zdelo.

Ker ee bilo videti tako malo rdečih, mi ee bilo žal, da ee nisem v Begunjah kam skril. Na drugi strani sem si mislil: »Svojih ovc ee ne zapustim; če gredo drugi, grem še jaz! Če smo si bili v življenju tovariši, si bodimo še v trpljenju in, če treba, tudi v smrti!«

»Marija, mi sedaj gremo. Sedaj ti varuj našo faro, dokler nazaj ne pridemo!«

Prva ječa

Nas Cerkljane in Meniševce so zaprli v Jagrovo hišo. To je prva trgovina, ko prideš v Begunje, in ključavničarstvo. Pišejo ee Meden. Gospodarja ee zaprli in z nami odpeljali v Kočevje. Očitali so mu, da ee popravil puške belogardistom.

Tako sem bil prvič v življenju zaprt. Tu v Jagrovi hiši sem bil zaprt kot zločinec in izdajalec, kot izvržek slovenskega naroda in kot človek, ki ee imel slabo vest in iz Cerknice bežal v Begunje.

Ko smo prišli k Jagru, ee bilo prvo vprašanje, kje ee komandant inženir Vojske. Ker ga ni bilo, ee rdeči komandant (mislim, da ee bil »Gedžec«) zagrozil: »Dokler ee komandant Vojske ne vrne, bom dal vsako uro po tri vaše ljudi postreliti, in to kar po vrstili!«

Gospoda Turka ee poklical na zaslisanje. Ko ee bilo to končano, so ga poslali pokopavat dva padla tolovaja. Pokopal pa ee samo enega, ker so mu prinesli samo tega.

Ko ee je vrnil, ee bil prijet, ker ni pokopal še drugega mrliča!!! Rekl ee: »Tovariš župnik, ali mar partizan ni človek, da ga nočeš pokopati?«

Medtem ee ee oglasil komandant inženir Vojske. Prepustili smo ee bodočnosti. Mračilo ee ee že, ko nas ee komandant »Pero« Popivoda, Crnogorec, poklical na dvorišče Jagrove hiše. Tam ee nam ee dal pokazati tolovaj z brzostrelko, ki ee iz seznama članov begunske vaške straže začel klicati imena zavednih in vodilnih mož in fantov z Menišije. Ko ee imena prebral in so ee poklicani na povelje morali postaviti v vrsto, ee vzel v roko brzostrelko — vsi smo otrdili od strahu, ker smo bili prepričani, da ee bo sodba nad njimi izpolnila kar na dvorišču in pred našimi očmi. Toda k sreči ee to ni zgodilo. Odvedli so jih nazaj v Jagrovo hišo.

Med prvimi so bile na seznamu tri ženske »belogardistke«. Med njimi učiteljica Drobničeva in Turkova Anica, sestra g. župnika. Javila ee ee samo Drobničeva. Okoli stojiče ženske ee ee rekla, naj ee nikar ne javi, naj bo kar tiho. Toda Drobničeva ee v navalu čudnega navdušenja stopila naprej in rekla:

»Tukaj sem!«

Zdi ee mi, da ee hotela iti prostovoljno v mučeništvo.

»Prostovoljci«

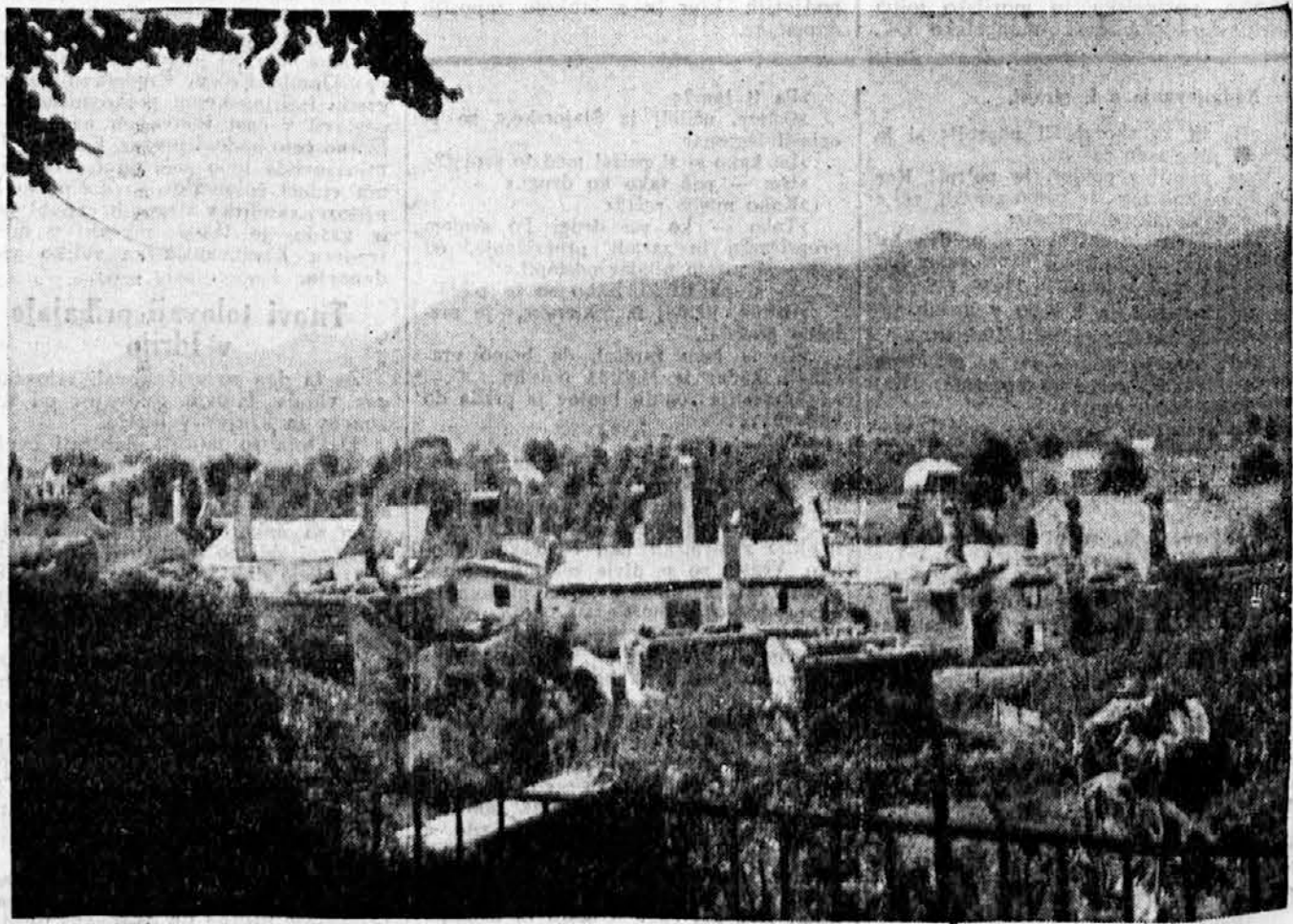
Na dvorišču smo ostali Cerkljani in velik del Meniševcev. Na povelje smo morali utihniti in poslušati govor komandanta »Perca«. Hlinili smo kar ee da veliko navdušenje nad njegovimi besedami.

Govoril nam ee o hrabri tolovajski vojski, o »okupatorju« in njegovih blaplilih. Nazadnje ee povabil vse zbrane, naj ee priglasijo v rdečo vojsko, ki ee edina vojska na »osvobojenem« slovenskem ozemlju.

Oglasili so ee skoraj vsi, prav za prav vsi, razen g. Kalana, Pogačarja (bogoslovec križarskega reda) in mene.

Zgodilo ee ee pa takole:

»Pero« ee rekel: »Kdor ee javi v partizane, naj stopi sam!« In ko ee ee to zgodilo, ee dejat:

Cerknica po rdečem »osvobojenju« v septembru 1943.

BRESKOV*CVET

HUGO WAST

Argentinski roman

M. JAVORNJEK

DOSEDANJA VSEBINA:

Rina, hči ubogega kmeta Gormana iz argentinske gorske vasi Doloresa, je zarotena z bratrancom Fabianom. Na tihem pa se od otroških let brezupno ljubi Miguela, lahkoživca, razvajenega edinega bogatega rodbina. Rina se ne da odločiti med njima. Miguela ne kaj let ni bilo, potem pride spet. V Rini se ljubezen ogleda z novo silo. Fabian mora za dve leti k vojakom. Miguel izkoristi njegovo odsotnost in se približa Rini. Zgodilo se je, kar se je moralo zgoditi. Miguel dekle potem pusti. Rina lepša dne začuti, da bo mati. Po bogne od doma v Buenos Aires, kjer dobi otroka. Na lovu za kruhom zase in za otročička ereda, ko ji je najhujše, Miguela, ki pa njo in otroka zataji. Vsa strta se Rina nazadnje vrne domov, kjer jo razočarani oče v zapuščenem domu sprejme z besno jezo in z udarci. Prav tedaj pride od vojakov pozabljeni ženit Fabian, ki Rino še vedno ljubi kakor nekdaj. Ko vidi otroka in zve od nje, kaj se je zgodilo, se mu hoče zmešati. Župnik don Filemon s svojo modrostjo posreduje med njima — in Fabian Rino poroči. Toda v njem se tepeta ljubezen in sovraštvo.

Fabian je razbolelo glavo pogrezal med ozuljene dlani. Zakaj misli na te reči? Zakaj ni ponizev in skromen, kakor mu je svetoval don Filemon, da naj bo? Skromen, kakor morajo biti siromaki, če hočejo biti srečni.

Ni mogel iz daljnih mest prinesel v sebi kal tistih misli, ki so zdaj mučile.

Mraz mu je pomiril živce in ga vzpodbadal k delu. Ko se je vračal domov, si je mislil, da mu ne bi bilo tako pri srcu, če bi imel otroka.

Spomladi mu je Rina sporočila veselo novico. Ves čas do tedaj, ko bi se imelo zgoditi, je prebil v delu, ki ga je navdajalo z opojnim navdušenjem. Ko je srečal dona Filemona, je stopil k njemu in ga pozdravil. Dobri župnik, ki je že dvomil, če je njegov svet bil pameten ali ne, je bil vesel.

Ko se je začela nova zima, se je otrok rodil in napolnil novo domačijo z jasnim veseljem.

Stari oče je spet vstal iz svojega zakotja, tolkel s palico po tleh ter šel tipat tisto belo, utripajočo telesce, ki je bilo kri njegove krvi.

Nekaj velike ljubezni, ki sta jo močaka čutila do otročička, je bila deležna tudi njegova sestra, zakaj ona je bila tista, ki mu je izvalila prvi smehljaj na ustnice.

Dolores je bila tedaj stara že tri leta. Kakor njena mati v otroških letih je tudi ona vzbujala pozornost pri ljudeh.

V hribih je vse vedelo za njeno zgodbo, ki jo je ciganka Candela raznesla na vse vetrove.

Ta beračica je še vedno lazila okoli domačije tiste ure, ko je Rina molzila koze, kakor je to delala vedno.

Rina ji ni nikoli odrekla mleka za miločino. Toda v veliko olajšanje bi ji bilo, če je ne bi več videla, zakaj strah je bilo njenega obraza, ki je bil kakor obraz čarovnice, ki je frlela po borjaču kakor prikazen in ki je s svojimi zlobnimi pripovedmi Rino tako mešala in vznemirjala.

Zdaj je ni marala poslušati in komaj ji je dala prvo mleko, ki je bilo vedno zanj, jo je prosila, naj gre.

Ko je Rina nekega dne bila v staji, jo je spet dobila tam, kakor je pričakovala.

sem mogel nositi. Le za prvo silo sem jih nataknil na noge in šel s sojetniki na dvorišče.

Spotoma sem srečal evakinjo gospe Medenove in jo prosil za kakšno boljše čevlje. Letala je po hiši in iskala čevlje za ta mlajšega cerkniškega kaplana. Našla jih je v prinesla; bili so to čevlji cesarskih vojakov, že precej izdelani, toda vendar stokrat bolj od tistih, ki mi jih je blagovolila nakloniti tolovajka. Kar na dvorišču sem jih obuval. Hvala Bogu, da jih je prinesla, ker sicer bi bil moral v samih nogavicah ali pa bos v Cerknici.

Na dvorišču smo stali v štiristopih. Po kratkem čakanju smo imeli pridigo. (Mislim, da je govoril »Gedž«.) Zvedeli smo, da bodo krivci prišli pred sodišče; smrtne obdobe se ne bodo tako izvirile; čakali bodo (tisti, ki so krivi) na mednarodno sodišče, ki bo začelo posloovati šele po končani vojni; obravnavali bodo tam vse zločine in uboje, ki jih je kdo zagrešil nad tolovaji; sodišče se bo odzvalo tudi na to, če je bil kdo prisiljen; takemu se ne bo krivda zmanjšala ali celo izbrisala. Govor je končal z besedami: »Cerkničani greste lahko domov.«

Za vrnitev v Cerknico so prišli v poštev poleg mene še: Marcelan Peter, dva švigljiva z jezera in g. Kalan. Toda od vseh je res na svobodi ostal samo g. Kalan. Vse druge so zaprli. Tako rdeči drže besedo!!!

Zanimivo je tudi tole: po končanem nagovoru je šel zgornji omenjeni govornik k priletnemu možičku in mu rekel: »Ja očka, ali ste kaj vedeli, zakaj ste vzeli puško v roke? Pa proti komu ste jo vzeli? Proti nam! Sedaj pa povejte, smo li res taki razbojniki, kakor so vam pripovedovali vaši voditelji?« In očka, ki se je bil tresel od razburjenja in ki je bil vesel, da se tako visok gošpod zanj zanima, je odgovoril: »Ja, vejo gospod, enaj mi smo z vami. Jaz bi nikoli ne vzela puške, če bi drugi ne rekli...« Navsezadnje je vse, kar so taki možički govorili, letelo na te prek... farje, češ farji so nas zapeljali. Tako je bil ta zbor zaključen.

Bilo je poleti in meščani so bili že začeli prihajati v gorske vasi.

Ciganka ji je rekla potihom:

»Stavim, da ne veš, kdo je prišel?«

Rina je začela drhteti in ji ni odgovorila.

»Kaj mi daš za dobro novico?« je silila ciganka.

Rina je razumela, da je prišel »one«, in je nehote pogledala proti vili. Od tu je bilo videti samo konice stolpčev in kos strehe iz škrlit, ki se je risala na mehki sinjini neba.

»Ne, saj ga ni tam,« je dejala beračica, ki je razumela, kam gleda Rina.

Rina je zardela in roka se ji je tresla, ko je nalivala mleko v lonček.

»V Capilli je, pa žena je z njim... Kaj ne veš? Oženil se je... Videla sem ga in mi je naročil nekaj zate; rad bi te videl...«

Rina je prebledela ko zid. Torej je res, da je prišel?

Lotil se je je silen strah, zakaj že naprej je čutila muke, ki bodo prišle nad njo. Bala se je zaradi sebe, zaradi otroka, bala se je zaradi moža in očeta, če bi se srečala z njim.

»Da bi te rad videl!« je ponovila ciganka. »Da bo prišel sem!«

»Oh!« je vzkliknila Rina in napela vse sile, da bi si razvezala jezik. »Naj ne hodi, naj ne hodi, naj ne hodi!«

Iz zbežala je v kuhinjo k očetu, ki jo je klical.

Ne da bi mu bila kaj odgovorila, zakaj glas ji je bil odpovedal, je stopila k njemu ter mu položila ljubečo roko na razorano čelo, ki mu je zasijalo v radosti.

Bila je do dna duše vznemirjena. Ali je to res? Kakšnih novih bolečin bo ta človek še nasejal v njeno življenje, ki je bilo že tako mračno po njegovi krivdi?

Ta trenutek se je zmišljala na hčerko. Četudi je bilo zgodaj, je bila punčka že pokonci in se je igrala na dvorišču, ki ga je sonce zalivalo s svojo lučjo.

Potegnila jo je k sebi in jo je dolgo objemala, kakor da jo hoče braniti pred nekom, ki bi ji jo rad vzel.

Če bi ji jo vzeli, bi umrla. Otroci ji je bil v dneh obupa za angela varuha. Če zdaj spet lahko gleda ljudem v oči, če lahko hodi v cerkev in moli za pokojno mater, dolguje vse to otroku, zakaj on jo je branil in jo s svojo ljubeznijo oviral, da ni padla še globlje.

Oh, če bi ji punčko vzeli!

Ves dan je bila polna nemira. Ni si upala iti k potoku, ker se je bala nesrečnega srečanja.

Tisto noč je Fabianov sinko zbolel. Odkar je bil prišel na svet, ni bil nikoli prav zdrav. Mati, ki je skrbno pazila na njegovo zdravje, je trepetala za njegovo življenje, od katerega je bil odvisen mir vse domače hiše.

Dovolj ji je bilo, da je pogledala zamračeni možev in očetov obraz, pa se je zavedela, kakšna neskončna nesreča bi bila za vse in zanjjo še bolj kakor za kogar koli drugega, če bi otrok umrl.

»V Capilli je zdravnik,« je dejal Fabian.

Rini se je zdelo, da se bo onesvestila. Kaj bo storila, če jo pošljejo v Capillo po zdravnika?

»Nocoj ga bom nesel tja,« je pristavil Fabian.

Tisto popoldne je otroka zavil v ogrinjalo in mu pustil odkrit samo obraz, ga položil na konja in ga odnesel.

Vrnitev domov

Vprašal sem tam stoječega tolovaja, če bomo šli kar peš v Cerknico. Namesto odgovora je pokazal na tovorni avto, ki je stal pred dvoriščem Jagrove hiše. Z žalostjo sem ugotovil, da se ne bo dalo uiti. Na povzelo smo morali na avto. In strogo zadržani smo se med vpitjem žensk in otrok odpeljali proti Cerknici.

Preden se je avto premaknil, sem imel priliko videti, kako je v velevažnim obrazom hodil tam okoli pastorek cerkniškega župana Turčič Pepko, oblečen v uniformo savojškega oficirja.

V Cerknici se nismo ustavili, ampak peljali kar naprej proti Grabovemu. Ko smo bili že blizu ovinka med Grabovim in Cerknico, nas je prehitel motociklist in naročil, naj se avto obrne nazaj proti Cerknici.

Vse to so storili nalašč, da bi se med tem časom nabralo kaj ljudstva na trgu in bi nam priredilo sprejem, kakor ga izdajalec zahteva.

Toda voditeljem se ta naklep ni posrečil. Namesto divjega kričanja je nastala tišina, kakor bi jim sapo vzel. Le ta ali oni je izgovoril kako besedo.

Pa ne smemo misliti, da so nas gledali kot prijatelje! Kaj šel kajti če z besedami niso govorili, so pa toliko glasne govorile njihove oči, iz katerih je odsevalo sovraštvo in škodoželjnost.

Polagoma so se jim jeziki razvezali in ko so se nas od daleč ogledali, so pričeli prihajati bliže in se celo obešati na avtomobil.

Otroke, ki sem jih v šoli učil, sem ališal, kako so govorili:

»Glej ga, kaplana!«

In ko je gospod župnik Turk videl, kako »ljudstvo« steguje vravate, da bi videlo žujete Begunje, je rekel: »No, pa vstanimo, da nas bodo vsaj videli, kakšni smo!«

Alojziju Ponikvarju so od Omaharjevih prinesli njegovo leto in pol staro hčerko. Mladi oče je hotel ljubljenskega otroka vzeti v naročje, pa mu Rina Matevž ni pustila. Neka pogumna ženska pa je

Rina je vsa v skrbeh čakala, kdaj se bo vrnil. Prižgala je svečo pred žalostno Marijo in oči so se ji vsak trenutek obračale k Njej v nemi prošnji:

»Mati moja! Da se ne bi nič hudega zgodilo!«

Ko je zaslišala topot konjskih kopit, je stekla na stezo, da bi počakala Fabiana. Bila je že noč.

Fabian ji je podal otroka, ki je bil še vedno zavil v ogrinjalo.

»Kaj je, kaj je rekel?« je spraševala.

Fabian ni odgovoril ne take ne take. Doma, kjer je svetila sveča, je videla moreže oči, ki so se jezo upirale vanjo. kakor da ji ne zaupa ter skuša uganiti njene misli.

Zaslutila je, da sta se z onim videla in da je ves njen mir odvisen zdaj od sinkovega življenja.

»Kaj je rekel?« je vprašal oče, ki je vstal s svoje klopi in iztegnil roke.

Fabian je za trenutek čakal z odgovorom.

»Kaj je rekel?« je spet vprašal stari potihom, skoraj v strahu.

»Rekel je, da ni pomoči,« je pritaženo odgovoril Fabian. »Da smo ga prinesli prepozno. Če ne umrl danes, bo jutri.«

»Mati moja!« je vzkliknila Rina, ki je začutila silovito bolečino prav v srce. Vzdignila je roke in si jih pritisnila na prsi, da bi se pomirila.

Fabian je nejevoljno obrnil glavo v stran in stari je v skrbeh vprašal:

»Rina, kaj pa je?«

»Nič, oče,« je odgovorila Rina in se naslonila na steno, da ne bi padla. »Jo že minilo.«

In res jo je telesna bolečina minila. Vzela je otroka, da bi ga položila v posteljico, kjer je že spal punčka.

Fabian je to videl in jo je prijel za roko:

»Ne, nikar, ne! Poleg one tam ne!«

Rina je obstala.

»Saj ni druge postelje,« je boječe pripomnila, kakor da se hoče opravičevati.

»Daj to mojemu otroku, tisto tam pa odnesi drugam! Naj spi tam!« Z glavo in z jezo roko je pokazal proti kuhinji, kjer je bilo zelo tema. Ne da bi črhnila, je Rina odnesla spečo hčerko.

V ugaslem pepelu na ognjišču ji je iz svoje obleke naredila mehko ležišče ter jo položila tja.

Položila jo je na vedro čelo ter poklicala Leóna, zvestega prijatelja, ki je pustil, da ga je otrok vlekel za ušesa. Položila je piščika k otročičku, da bi ga varoval med spanjem in da bi tedaj, ko se bodo otrokove oči odprle v novi dan, čutil, če že ne božanja matere, ki bo zdaj prvič spala daleč od njega, pa vsaj božanje tovariša od igre, ki mu bo s svojim rožnatim jezikom lizal ročice.

VI.

»Tvoja zvezda je rdeča...«

Sinek je umrl in Fabian ga je proti večeru odnesel na pokopališče v krsti iz golih, neposlikanih desek.

Sam je izkopal jamo in ga položil tja, naj ob Rini materi spi svoj večni sen.

Ko se je vračal, je izpustil vajeti in dal, da je konj stopal v koraku. Bil je ves zatopljen v svoje misli.

temu zagodla prav po cerkniško: »Buč tihu, k' s' od Tavžljehv (Ponikvarjevih) več kruha enu jen zestuonj dubu, kokr si svojga sploh zesužuk!«

Velikodušnost

Na avto je zlezal tudi Lovko Ludvik, politkomisar, ki sem ga v »Notranjuc« napadal, da je zastrupil vso cerkniško dolino in da se bori s satanovo močjo...

Ko sva se po dolgem času spet videla, sva se pozdravila. Na zunaj ni kazal nobenega sovraštva do mene. Opazil sem pa, da me pomiluje.

»Ali boš ostal doma?« me je vprašal.

»To se samo po sebi razume, da bom ostal!«

»Potem boš lahko dobi. Samo glej, da res ne boš ušel! Toda stalno ne boš doma. Čez dober teden boš šel v Ribnico pred sodišče, kjer se boš moral zagovarjati. Če ti ne bodo mogli nič dokazati, se boš vrnil nazaj v Cerknico.«

»Dobro! Bodite broz skrbili. Ostanem!« Med razgovorom sem si ogledoval njegovo obleko. Imel je, kakor vsi »odlični« komunisti, rjav, nepremišljen suknič. Iz gornjih žepov tega sukniča so mu gledali evinčniki vseh barv, iz gornjih žepov pa razni papirji, ali z drugimi besedami: iz žepa mu je gledala potujoča pisarna. Čez ramo mu je visela brzo-strelka.

»Ali je angleška?« sem ga nalašč vprašal.

»Ne,« je odvrnil, »nemška je.«

Tako je tekla pogovor med dvema nepopolnoma, med cerkniškim politkomisarjem in cerkniškim kaplanom, ki sta se po osemnajstmesecnem boju spet videla.

S tem komisarjem sem se bil seznanil kmalu, ko sem prišel v Cerknico. Dolge ure sva se razgovarjala o socialnem vprašanju, o novem redu.

Izmenjavala sva svoje misli in bila prepričana, da bova drug drugega pridobila. Toda zmotil sem se jaz, ko sem

Torej zdaj nima več otroka? Namesto tega bo zdaj ob njem in v njegovi hiši živela hči onega drugega...

Tisto popoldne, ko je v Capilli iskal zdravnika ter šel po cesti počasi, da ne bi bilo bolniku težko, se je na lepem znašel v vrtincu hrupne skupine letovščarjev na konjih.

Ni gledal, kakšni obrazi so med njimi, ker je bil zamišljen, toda ob nekem glasu je vztrepetal.

»Bog daj, Fabian!«

Obrnil se je, se dotaknil krajca pri klobuku in zazdelo se mu je, da je človek, ki ga je bil ogovoril, Miguel.

Val jeze mu je vnel obraz. Zakaj ga žali s pozdravljanjem?

V Capilli je povprašal, če je Miguel tukaj. Dejali so mu, da je, in so mu pravili nekaj o njegovem življenju. Poročil se je bil s prvo bogatinko, ki je bila zdaj bolna na pljučih. Otroci nista imela iz zdravniški oči jima dejali, da jih tudi nikoli ne bosta imela. Ona pa je bila vsa nora nanje, on pa, ki bi ji bil rad ustregel, je iskal katerega, da bi ga vzel za svojega.

Ko se je Fabian vračal s pokopališča, se je spomnil na to podrobnost, za katero se je tedaj komaj zmenil. Bilo mu je, ko da ga je obsijala luč.

Šel bo k Miguelu in mu rekel: »V moji hiši je deklica, ki je vaša hči. Vaša prava hči! Ali bi jo radi?«

Če je ne bi maral vzeti, tem slabše zanj! Ubil jo bo! Ne more več trpeti te žive sramote.

Naslednji dan se je ta njegov sklep malo spremenil.

Ne bo šel otroka ponujati, temveč ga bo kar peljal tje. Če ga Miguel ne bo maral vzeti, bo ubil punčko in njega. Duša mu je bila polna mračnih senc.

Tisti dan ni šel na njivo. Rina ga je opazovala in srce je drhtelo v strahu, ker je nekaj slutila.

»Kaj dela?« jo je vprašal, ko se mu je približala. »Pojdi na potok prati!«

Ona ga je vprašala:

»Kaj ne boš šel na njivo?«

Fabian je molčal.

Rina je odšla. Na dvorišču se je igrala punčka. Ker se ji je zdelo, da otroku nekaj grozi, ga je poklicala, da bi ga vzela s sabo. Toda otrok je imel posla in ni maral iti. Ko ga je hotela prisiliti, je začela jokati.

Rina je videla, s kakšnimi očmi jo spremlja Fabian, pa je odšla sama, krotka kakor sužnja.

Fabian je gledal v tla. Ura bo devet: pravi čas, kakor nalašč. Ne da bi se kaj obotavljal, je šel sedat konja. Ko je končal, je prišel k punčki, jo pobožal z roko, ki se je krtila nad njo, in ji rekel:

»Ali bi rada, da bi te vzel na konja?«

Deklica, ki jo je župnik don Filemon včasih vzel na svojega mežga, je pritrčila.

Fabian je sedel na konja, namestil otroka na vrh sedla, katero je pokril s kožuho, mahnil z bičem ter v skoku odjezdil.

Rina je slišala konjski topot. Strašna slutnja jo je obsela. Stopila je do konca sotoke ter zagledala Fabiana, ki je bežal z njeno hčerko.

Začutila je spet tisto bolečino kakor prejšnji dan. Pritisnila si je roko na srce, in ne da bi bila kaj vzkliknila, se zgrudila kakor zabodeno živčice. Iz ust se ji je pocedilo nekaj krvi... (Dalje.)

mislil, da ga bom izpreobrnil, in zmotil se je on, ko je računal, da me bo pridobil za delo v OF. Poslej sem v njegovih očeh veljal za »okupatorjevega« hlapca, in ni čudno, če se je razširila novica, da me je škof postal v Cerknico zato, da bi tam špiuniral za okupatorja. Po mojem mnenju si je to laž mogel izmisliti samo komunist Lovko, ki me je po tistem triurnem posvetu jezen zapustil. Ne dolgo zatem je organiziral prevoz trobent, vojaških oblek in orožja iz Cerknice proti Grabovemu. Ker se je ta reč ponesrečila in ga je kot glavnega krivca hotela oblast prijeti, je zbežal v gozd ter med ljudi vrgel novico, da on sploh ni tolovaj, da ne hodi z njimi, ampak se skriva pred Italijani. Da bi odvrnil pozornost od sebe, se je dal razglasiti za mrtvega. Potem se je pogosto držal v Dolenji vasi pri Svetovih, večkrat se je oglašil tudi na svojem domu. Ko so Italijani to zvedeli, so ga zasledovali in iskali, a nikoli dobili. Cesarski vojaki so bili zares soldatji! Pred nosom jim je zbežal, in se še naprej skrival, po 8. septembra pa vodil cerkniško življenje v komunističnem duhu, dokler ga ni na velikonočni ponedeljek, 10. aprila 1944, podrla zaslužena krogla.

Tako je sprejel plačilo. Zadnje čase, tako so govorili, je imel pod svojo oblastjo velike teritorije: od Vrhnice do hrvaške meje. Bil je pravi partije, nad moč sposoben organizator, znal je pridobiti posameznika in množico, in vsak, kdor se mu je dal v službo, je moral pod pritiskom čudne, dejal bi vražje moči še naprej ostati zvest njemu in Partiji. (Dalje.)

Učite se strojepljanja! Novi eno- in trimesečni tečajji — dnevnih in večernih — pričenjajo 18. 19. in 20. septembra. — Lahka desetprstna metoda. — Poudarjeno, popoldne ali zvečer po želji obiskovalcev. — Učnjava zmerne. Vpisovanje dnevno. — Praktično znanje, koristno vsakomur sedaj in v bodoče v zasebnem ali javnem poklicu. — Informacije, prospekti: Trgovsko učilišče »Christofov učni zavod«, Domobranska 15.

Izvenljubljanske dijake in dijakinje, ki nameravajo letos vstopiti v Enoletni trgovski tečaj oziroma Višji trgovski tečaj pri Trgovskem učilišču »Christofov učni zavod«, Ljubljana, Domobranska 15, opozarjamo, da se čim prej prijavijo vodstvu zavoda, da dobijo pravčasno potna dovoljenja. — Zahtevaj-

Prijave za vpis v Enoletni trgovski tečaj s pravico javnosti in Višji trgovski tečaj se sprejemajo tudi v poštini- cah dnevno dopoldne in popoldne. — Informacije: Trgovsko učilišče »Christofov učni zavod«, Ljubljana, Domobranska 15.

Učite se strojepljanja! Novi eno- in trimesečni tečajji — dnevnih in večernih — pričenjajo 18. 19. in 20. septembra. — Lahka desetprstna metoda. — Poudarjeno, popoldne ali zvečer po želji obiskovalcev. — Učnjava zmerne. Vpisovanje dnevno. — Praktično znanje, koristno vsakomur sedaj in v bodoče v zasebnem ali javnem poklicu. — Informacije, prospekti: Trgovsko učilišče »Christofov učni zavod«, Domobranska 15.

Izvenljubljanske dijake in dijakinje, ki nameravajo letos vstopiti v Enoletni trgovski tečaj oziroma Višji trgovski tečaj pri Trgovskem učilišču »Christofov učni zavod«, Ljubljana, Domobranska 15, opozarjamo, da se čim prej prijavijo vodstvu zavoda, da dobijo pravčasno potna dovoljenja. — Zahtevaj-

Izšla je nova knjiga »Slovenstvo knjižničec, drugi del obširne trilogije

Handel-Mazzetti: »Štefana«

V tej knjigi se razpleta ljubezen ponošnega plemiča in preproste Štefane, ki mu ljubezni ne vrača, ker se je vsa posvetila Bogu. Mestni sodnik Handel, strah pred kugo izrabi v svoje namene, ubogi in zaničevani pater Albert pa obvaruje mesto pred boleznijo s tem, da na skrivaj vzame kužnega bolnika v svojo celico. Pomaga mu Štefana. Krasen je opis, ko neko noč deklica nese obhajilo umirajočemu bolniku. — Knjigo boste brali z užitkom. Dobite jo po vseh knjigarnah in trafikah.

TEDEN V SVETU

Brambovci izpod gorenjskih planin pripovedujejo

„Branili bomo dom do zadnjega - zato smo prijeli za orožje“

V nedeljo je bilo v Kranju izredno živahno. Na postaji so se zbirale gručice opranih nedeljskih izletnikov, po mestu pa je donela prav po našem prirodu domobranska pesem. »Naša borba za dom je sveta, dokler gruda ni otečala« je donelo po ulicah in se razleglo prav v predmestja.

Gorenjski domobranci so priredili v nedeljo epredov, po tem pohodu pa je gospod Diehl odlikoval pet domobrancev. Pohod protikomunističnih gorenjskih borcev je napravil na kranjske meščane najboljše vtis. To sem opazil na zbranih ljudeh, ki so vselej obraza gledali mimohod in poslušali udarne pesmi.

Obisk pri gorenjskih borcih

Poldan je zvonilo, ko sem obiskal gorenjske fante, ki so prišli s pohoda. Reže zapovedi odločnega poveljnika so zadoneli in fantje so bili prosti. Presenečen sem bil nad vzgledno disciplino teh gorenjskih fantov. Taki morejo biti le borci, ki vedo, zakaj so prijeli za puško.

Poveljnik me je ljubeznivo sprejel. Stari znanci — stari prijatelji! Složni v trpljenju, enotni v ideji, vsi enih mišli! Zato smo bili kmalu domači ne le s poveljnikom, temveč z vsemi fanti, ki so mi pripovedovali o svojem delu.

Grča izpod Storžiča pripoveduje

Kako je danes na Gorenjskem, nam najbolj nazorno kaže pripoved gorenjskega fanta-domobrancela. Počasi, premišljeno, toda odločno je govoril:

»Gošarji so na Gorenjskem začeli nastopati šele lansko zimo. Najprej so skušali pridobiti ljudstvo za agitacijo, nato so začeli s splošno mobilizacijo. Trikrat do štirikrat na teden so terenci, izolani v dolenskih morijah, obiskovali posamezne vasi. Kakor na Dolenjskem so tudi pri nas že v začetku svoje organizacije začeli sanjariti o »belogardistihi« itd.

Ko so komunisti sami mnogim prisilno mobiliziranim o pravem času odprli oči in smo spregledali vso zločinsko komunistično delo, ni bilo treba proti njim niti dejansko nastopiti, da si padel. Zadoščalo je, da so koga osumili in ga spoznali za »nezanesljivega«, že so mu izropali dom, ali ga celo umorili. Mnogo ljudi je izginilo kdo ve kam. Komunisti so se opravičevali, da so jih poslali v »prekondamand«. A njihovo pravo delo je ljudstvo kmalu spoznalo. Preveč je bilo umorov, da bi jih lahko opravičili s tem ali onim izgovorom.

Do danes smo dobili v roke seznam komunistične okrožne komisije VOS-a v Skofji Loki z imeni ubitih Gorenjcev. Pri teh umorih se je najbolj udeleževal dvajsetletni Bernik Stanko iz Puštalca pri Skofji Loki. Fant izhaja iz dobre Bernikove družine, ki je fanta poslala učiti se v Ribnico. Stanko se je v ribniški družbi navzel komunističnega duha. Družba ga je izvalila v hribe in ga izločala za zločince.

Prvi seznam pobitih

Na seznamu, ki smo ga našli, so imena naslednjih žrtev:

Magister Ivan, gostilničar iz Zgornjih Gamelj, ubiti so ga na domu 3. januarja 1944. Porenta Srečko, občinski tajnik v St. Vidu pri Ljubljani, ubit 22. decembra 1943; Perovšek Matevž, gostilničar iz Vikeč pod Smarno goro, ubit 7. januarja 1944; Zaletež Pepca iz Smartna pod Smarno goro, ubita 6. januarja 1944; Pevec Franciška, roj. 26. 6. 1914 v Zgornji Beli, ubita 4. januarja 1944; Skalar Alojzij, bivši jugoslovanski orožnik iz Medna, ubit 11. januarja 1944; Skalar Pavla, usmiljenka, ubita 11. januarja 1944; Camernik Henrik, roj. 10. 7. 1906, diplomirani pravnik, uradnik v Kranju, doma iz Poljan pri St. Vidu, ubit 16. 11. 1943; Jakopič Gabrijel, roj. 23. 3. 1911, usnjarski pomočnik, zaposlen v Trzinu, doma iz Stožice pri Ljubljani, ubit 28. 11. 1943; baron Lazarini iz Smlednika, ubit 27. decembra 1943; Lazarini Franc, sin krškega barona in Lazarinijev nečak, doma z Jesenic, ubit 27. 12. 1943; Novak Anton, roj. 2. 2. 1884 v Tacnu pod Smarno goro, ubit 18. 12. 1943; Polenski Rok, roj. 7. 8. 1890, knjigovodja na občini St. Vid-Ljubljana, stanujoč v Vižmarjih, ubit dne 6. 11. 1943; Zakelj Jože, roj. 27. 3. 1912 v

Novi vasi, občina Ziri, ubit 2. 12. 1943; Dolenc Janez, roj. 1. 1898, v Črnem vrhu, ubit v Lučnah na domu maja 1943, zadet v tilnik; (leta 1942. so komunisti ubili v Zadobju pri Lučnah na domu mater in sina pri Tomincu); Cerin Valentin, rojen 28. 9. 1914 v Farjem potoku pri Sorici, ubit 13. 12. 1943; Delost Jože (Pangerc), Sv. Duh, uslužben pri železnici, ubit dne 11. 11. 1943; Duhočnik Avgust, roj. dne 10. 8. 1886 v Gorenji vasi pri Skofji Loki, ubit 18. 11. 1943; Eržen Marija, Skofja Loka—Stari dvor, ubita 5. 12. 1943; Jugovic Ana, Godešič, ubita 25. 11. 1943; Kos Neža iz Stare Loke, ubita 4. 1. 1944; Mihovec Rudolf, ubit na Lipici pri Skofji Loki 25. 11. 1943; Zagar Ivana (Papežova) iz Stare Loke, ubita 10. 11. 1943; Zagar Anton (Papež) iz Stare Loke, ubit 24. 12. 1943; Oblak Janez (Janša), obč. sek. KPS, Selca, roj. 21. 3. 1913 na Stirniku, obč. Selca, ubit 17. 11. 1943; Rejec Ivana, roj. 24. 11. 1883, iz Rovne. Mučili so jo od 3. popoldne do pol 6. zvečer, nakar je izdihnila 20. 1. 1944; Logar Franc, umorjen v Hribnikovi tekstilni tovarni na Brodu pri St. Vidu; Maurer Lovrenc, župan obč. St. Vid (Ljubljana), ubit dne 25. 1. 1944; Lukanc Eda iz Puštalca, ubita 22. 1. 1944; Kržišnik Franc iz Vodice, ubit 29. 1. 1944; Panturja Oto, uradnik v tovarni Seta (Tacen), ubit 9. 2. 1944; Mihelič Justina, Zalilog, ubita od 15. 1. do 22. 2. 1944; Benedičič Viljem, roj. 23. 5. 1883. Sami gošarji napisali, da so ga tepli do smrti. Ubit 12. 2. 1944, kakor tudi Benedičič Alojzija; Tominc Jožef, rojen 12. 10. 1906, cerkovnik iz Sv. Ožbalda. Štiri ure so ga tepli, nato ustrelili 17. februarja 1944; Cesen Marko, ustreljen dne 19. 2. 1944 v Martin vrhu; Zakrajšek Milan, ustreljen 19. 2. 1944 v Martin vrhu; Pevec Franciška iz Trebiže, ubita na 18. do 19. 2. 1944; Križe Neža iz Zgornjih Gamelj, ubita 9. 3. 1944; Sink Janko in njegova žena Ivana, ubita 6. 3. 1944 (Medvode); Okorn Jože, ubit 11. 3. 1944; Sink Lovre iz Puštalca, ustreljen 7. 3. 1944, sam skopal jama, se moral do nagega sleči, mu lomili kosti, izdihnil ob 19.30 dne 7. 3. 1944; Oman Franc, roj. 1. 5. 1917, obč. Trojane, po poklicu kmet, ubit dne 9. 3. 1944; Zumer Andrej, roj. 24. 8. 1912, iz Tunjice pri Kamniku, ubit 12. 3. 1944 na Smarni gori nekeje v gozdu; Šubic Janez iz Loga pri Skofji Loki, ubit dne 10. 3. 1944; Guzelj Slavka, roj. 11. novembra 1908, stanujoča v Hotavljah, občina Poljane, ker je šla k maši v Bukov vrh nad Poljanami. Ubit jo je na najbolj zverinski način zločinec »Muki«, za Barbaričevimi iz Trate po umorih najhujši. To se je zgodilo 14. 3. 1944; Rojec Rudolf, ubit 16. 3. 1944; Bozovičar Franc iz Skofje Loke, ubit 10. 10. 1943; Benedik Leopold iz Selške doline, ubit 18. 10. 1943; Rakovec Stefan, po domače Pepelov iz Dolenje vasi, ubit 1943; Zakelj Janez iz Ziri, ustreljen 2. 11. 1944. Ubiti so ga, ker ima njegova žena brata-duhovnika; Kostir Jožef, pri Sv. Tomažu, ubit 15. januarja 1944; Buh Jurij, Crni vrh 115; Čestovar Franc, Polhov Gradec 50, občina Crni vrh; Erbežnik Katarina, Staniše. Po groznem mučenju ubita 14. 3. 1944; Bogataj Matevž, Crni vrh 110, ubit dne 5. 6. 1942; Rejec Amalija, Crni vrh 65, ubita v juniju 1944; Trobec Stefan, Staniše, Loški hribi, ubit 1944, roj. 25. decembra 1918; Krmelj Mici, Staniše, Loški hribi, ubita 1944, jako verna; Koprivec Franc iz Smlednika, Crni vrh, ubit 1943.

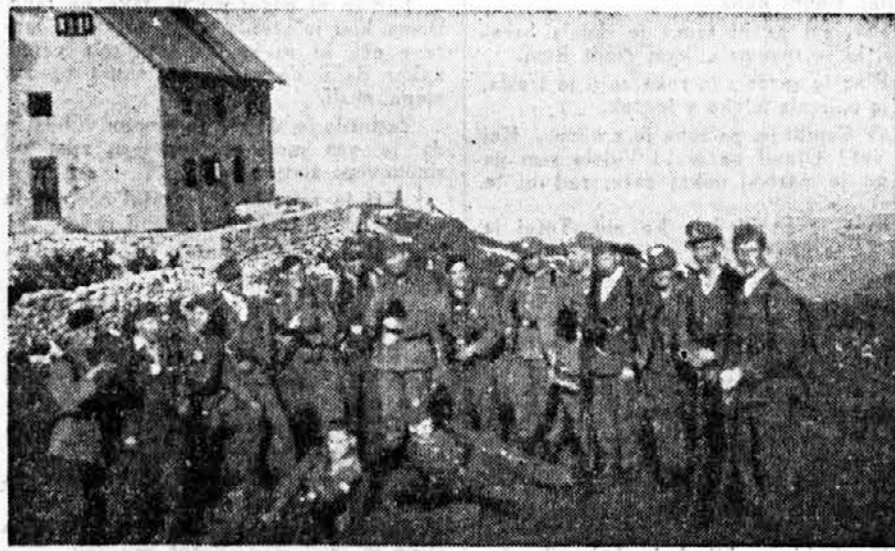
To še daleč niso vsa imena pobitih Gorenjcev.

»Taka komunistična zločinstva,« je nadaljeval fant, »so nas sama prisilila k odporu. Zločini so se ponavljali vedno pogostejše in iz vseh krajev so prihajala enaka žalostna poročila. Ljudstvo je zločince poznalo, vendar si ni moglo pomagati.

Najbolj krvočni morilec so bili Božnarjev Janko iz Sv. Ožbalta, poveljnik »varnostne« skupine za Crni vrh, Sveti Andrej in Sv. Barbara; dalje Vinko Arhar iz Puštalca, poveljnik obveščevalcev in kurirjev; Prevodnik Franc, Slugov iz Bodol z lažnim imenom »Kunde«; Plehov iz Ladje pri Goricanah; Hafner Jurij — Molčkov Jurij z lažnim imenom »Jurije iz Trnja pri Skofji Loki; Mihovec iz Binkla pri Stari Loki; Debene Andrej s Črnega vrha 73, z lažnim imenom »Čivko«, poveljnik »varnostnega« oddela in policije.

Ti zločinci so postali posebno delavni letos. 15. marca so okrog 8 zvečer na-

padli hišo Janeza Pušarja v Puštalu. Tokrat so ubili Pušarja Janeza in njegovo ženo Ivano, Pušarja Filipa iz Puštalca, očeta sedmih otrok Janeza Erbežnika iz Sv. Andreja, Matevža Erbežnika iz Staniše in Jakoba Krmelja od Sv. Ožbalta. Napadli so tudi hišo Janeza Ruparja in ubili Lavtarja Franca, očeta štirih otrok od Sv. Barbare, Pustovrha Ivana od Sv. Ožbalta in njegovega 6-letnega sinčka Janeza. Pri tem napadu je bil hudo ranjen tudi Janez Pustovrh od Sv. Ožbalta, ki je umrl za ranami. Poleg tega sta bila tokrat ranjena tudi Janez Rupar in Matevž Demšar. Vnet zločinec, ki je sodeloval pri teh umorih, je Justin Dolinar, z lažnim imenom »Adam«, doma iz Puštalca pri Loki.

Brambovci pred kočo na vrhu Krvaveca

Samoobramba

Tako so komunisti prisilili ljudstvo in nas, ki smo se skrivali pred zločinci, da smo v samoobrambi zgrabili za orožje. Danes imamo na Gorenjskem že 15 naših postojank. Kjer so ljudje največ trpeli, tam je danes domobranska misel najmočnejša.

Tako so zrasle domobranske postojanke v Črnem vrhu, Lučnah, Gorenji vasi, v Hotavljah, Skofji Loki in Zabnici. V hribovitih vaseh, kjer smo največ trpeli, smo zgrabili za orožje ter zbrali okrog sebe vse, ki jim je mar obstoj našega ljudstva.

Naše vrste rastejo, z njimi raste tudi naš pogum in uspehi. Naše delo je že vidno. Gošarske vrste se manjšajo, gošarji se priključajo k domobrancem, ljudstvo pa se je oddaljilo, ker sedaj lahko mirno obdeluje svoja polja. Gošarji so bili junaki le nad neoboroženimi, pred domobranci pa bežijo in se ne dajo spuštiti s njimi v boj.

V zadnjem času smo s svojimi pohodi rešili komunističnega nasilja mnogo prisilnih mobilizirancev in tudi mnogo takih, ki so jih komunisti odvedli v gozd, da bi jih umorili.

Ker naše vrste vedno bolj rastejo — saj so zajele že vso dolino od Cerkelj, Predoselj, Lahovč, Vokljega, Smlednika do Vodice, Domžal, Lesc, Kranja in Litije — so komunisti začeli z novo taktiko. Iščejo sodelovanja s poštenimi družinami, da bi prikazali ljudem, da so tudi oni poštini. Verjamejo jim seveda le tam, kjer ne poznajo komunistične taktike. V večjih krajih se je že, dogodilo tudi to, da so komunisti najprej uničili enega kmeta in s tem hoteli ustraševati tudi sosede in vso vas.

Kljub temu Gorenjci danes dobro ločijo pošlenjake od gošarjev in vedo za cilje prave, resnične borbe. Gošarji so posredno ali neposredno krivi mnogega gorja, ki je zadelo Gorenjce, zato ljudstvo še bolj občuti blagoslov domobranskega dela, ki daje vsem upanje, da komunistem teh lepih krajev ne bo uničil.

Tako je govoril o položaju preprost fant.

Fant iz Predoselj pripoveduje

»Mnogo nas je že, kmalu nas bo toliko ko na Dolenjskem! Nismo več samo branili naših vasi, temveč tudi uničevali komunizma na naših tleh. Mi ne moremo pustiti, da bi se pri nas tako ukoreninili, da bi imeli z njim opravka leto dni. Mi smo že udarili, udarili na vse strani, zato bo zmaga naša! Uspehi našega dela so že vidni. Kjer smo mi, so ljudje mirni, zadovoljni in srečni. Kjer smo mi, je naša pesem in naša, tam lahko po delu ljudi nedeljo lepo preživijo. Komunisti lahko pokažejo svoje le na grobove, v katere so zmetali danes žrtve, in na požgane šole, prosvetne domove in župnišča.

Pred nedavnim smo imeli v Smartnem zborovanju, ko sem imel v govoril G. Humar iz Skofje Loke, v Cerkljah pa smo priredili igro »Zupanovo Micko«. Kjer so komunisti, pa sta le požig in umor. Kdo nam bo spet zidal šole in domove, ki so nam jih zažgali komunisti? Pred nedavnim so podminirali 800 letni zgodovinski samostan v Velešovem! V Mavčicah so ostali sledovi njihovega dela: podminirano župnišče in prosvetni dom.

Niš čudnega, če nas danes vse vasi kličejo na pomoč in prosijo, da ostanejo pri njih. Komunizem na Gorenjskem izgublja tla, domobranstvo pa raste. Domobranci obvladujejo s svojimi pohodi že skoraj vse važnejše kraje. Njihovi nastopi so tudi v zadnjem času rodili velike uspehe.

Skofjeoški borci so pred nedavnim razbili osrednjo komunistično tiskarno za Gorenjsko, v kateri so našli čez 200

kg težek razmnoževalni stroj. Pri Osolniku so fantje razbili in požgali dvajset gošarskih barak in zaplenili mnogo blaga, pri Medvodah pa mnogo materiala za rušenje poslopij.

Pohod na Krvavec

»Ob dvanajstih,« je dejal, »bodite pripravljeni!« Tako se je glasilo povelje v jutranjem zboru.

Nihče ni vprašal, kam gremo, urno si je vsakdo uredil vse potrebno za pohod. Vedeli smo samo to, da gremo tja, kjer je naš največji sovražnik in uničevalec — komunist.

Na hodniku so že čakale »mrtvaške« raglje na svoje pestovalce. Tu strelivo,

»svobodilnega« dela. Zaklicali bi s planin: »Sovražnik, stoj, jaz sem tu! Moj narod mora biti samo svoj!«

Sonce je že pošiljalo prve žarke in zlatilo gore, ko smo se spet spuščali v dolino. Veselega srca, s puško na rami, s šopki planik v rokah ter pesmijo smo se vračali na postojanko. V Predosljah, Cerkljah, Voklem in drugod smo se zbrali pod lipami in si kakor nekdanj podali roke, nato pa šli spet vsak na svoje mesto.

»Vemo, zakaj smo prijeli za orožje!«

K domobrancem se je v zadnjem času prijavilo tudi mnogo gošarjev, ki so bili že več mesecev v gozdu. Ti fantje, ki so danes najboljše med odličnimi gorenjskimi borci, pripovedujejo o svojih doživljajih, ki so jim šele prav odprli oči.

Govoril sem z 38-letnim možakarjem iz Vodice. Komunisti so ga odpeljali. Bil je bolan, vendar ga noben izgovor ni opravičil, da bi ostal doma. Moral je ostati na »terenu« in varovati obveščevalne spiske tovariša »Lada«, nekega Albina, elektromonterja iz Domžal. Na »terenu« ga niso dolgo pustili.

Kakor mnogo Gorenjcev je tudi on moral v prve vrste na Primorsko. Vtaknili so ga v tako imenovano VDV (Vojska državne varnosti) in ga dodelili skupini, kateri je načeloval »tovariš« Tonček. Brez redne hrane je taval ta »vojska« iz kraja v kraj. Na takih pohodih je doživel mnogo groznega.

Tako je bil priča, kako je III. bataljon VDV aretirali na Banjski 12 ljudi, ki so nato »izginili«. Na Kanalskem vrhu so komunisti obsodili na smrt nekega možkega, ki si je moral sam izkopati grob. Nato je pripovedoval o ustrelitvi neke druge žrtve, ki so jo komunisti ujeli v Batah. Najbolj so ga razočarali gošarji, ki so srečali na Primorskem njihove prijatelje — izdajalske badoljence in še druge tujerodce, ki se bore na strani komunističnih drhali za »svobodo našega naroda«.

Ko so ga vtaknili v VDV, je spoznal vso komunistično podlost. Sam je videl, kako so partije sestavljali posebne imenike za pokolj poštenih Gorenjcev. Tako so n. pr. imeli samo za kamniški okraj 60 ljudi, ki bi jih v določenem trenutku morali pobiti za to določen člani VDV.

Tako je Komunistična partija tudi za Gorenjsko pripravila svoj zločinski načrt. Odstraniti je hotela vse, ki so ji v napotje pri izvedbi boljše organizacije.

Se zanimiveje je njegovo pripovedovanje o ravnanju partijcev s prisilnimi mobiliziranci z Gorenjskega na Primorskem in Dolenjskem. Partiji dobro poznajo gorenjsko dušo, zato pošiljajo Gorenjce v prve vrste, da se jih tako znebijo. Samo pri napadu na Solkanski most je po njegovih besedah padlo 100 ljudi. Samo iz njegove ožje družbe so padli na Primorskem naslednji Gorenjci: Černivec Jože iz Vojskega pri Skarčeni, Polaričev iz Skaručne, Ciperle

Pot po planini

kdaž hodili gošarji in prežali na nedolžne ljudi.

Bolščina nam je trgala srce, ko smo hiteli mimo stoterih uničenih domov, okoli katerih so se še pred nedavnim plazili »osvobodilci«. Gotovo je tudi med gošarji še danes mnogo takih, ki z bolelostjo gledajo s hribov na razdeljanje v dolini. Brezdomce so hoteli, da bi bilo čimveč proletarcev. Teh »proletarcev« je danes vedno več, vsi pa bijejo boj proti komunistom, ki so tudi Gorenjsko pahnili v nesrečo.

Povelje je bilo: »Naprejte! Vedno višje! Sem in tja smo opazili sledi gošarskih stopinj. Ze smo slišali kравje zvonice s Kriške planine. »Oprezno!« Vsi smo bili pripravljeni za naskok.

»Ostanite na mestu pripravljeni!«

Vodnik in predhodnica so pregledali teren.

»Naprejte!«

Ko je sonce začelo, je stopila prva domobranska noga na vrh Krvaveca. Najprej smo uresničili pesem »Na planinah lušno biti, gor' je dosti mleka pitic«. Kakor otrok na spomladanski trati, s takim veseljem smo šli s puško čez rano za planinskimi rožami. Mračilo se je že, ko smo se cerkljanski domobranci vračali z vrha proti koči.

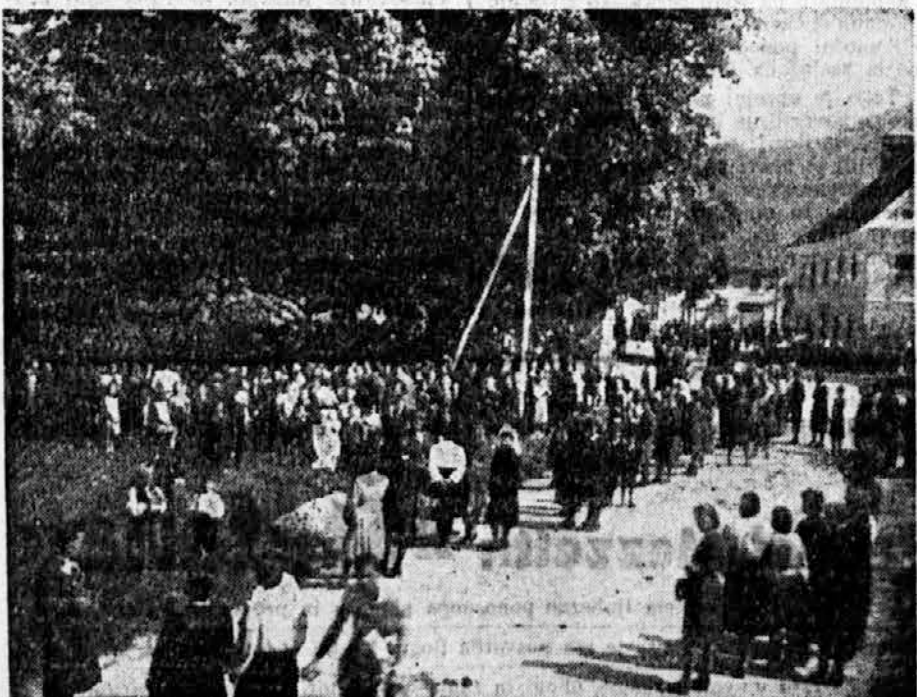
Začuli smo rezke strele. Daleč se je zablistala raketa. Roparji so zopet hoteli vdreti v hiše nezavarovanega ljudstva. Tu, kjer smo mi, ni njihovega

Janez, Zamudov hlapec iz Skaručne, Jurjev Jur iz Skaručne, Bogarjev iz Polja pri Vodich, Traven iz Gamelj, Medvedov iz Tacna, Rogelj France iz Medved, Suštarjev iz Dobruše pri Vodich in Smodinov France iz Vodice.

»Fantje, ki smo doživeli vse to, vemo, zakaj smo prijeli za orožje,« tako je pribil bivši gošar, ko je končal svoje pripovedovanje.

Na koncu se je oglašil še fant iz Gorenje vasi in povedal žalostno zgodbo o komunističnem zločinu 23. avgusta letos. Na ta dan so komunisti Removž, Jernej in Seločič Ciril vdrl v okolico Gorenje vasi v hišo posestnika Ivana Mežeka, p. d. Deminska, ravno ko je hotel s svojo ženo na travnik. Moža so odveli v hišo, ženo pa na skedenj. Od gospodinje so zahtevali živila, s katerimi pa jim ni mogla postreči, ker jih ni imela. Zato so jo odveli v pričo sedmih nedolžnih jokajočih otrok za hišo. Kmalu zatem smo že slišali strele in krike nedolžnih otrok: »Mama, mama, mama!« Naslednje jutro je čepelo vseh sedem otrok okrog svoje mrtve matere, ki niso mogli razumeti, zakaj je morala pasti.

Po vsem tem gorenjski domobranci vemo, kaj je naša naloga — braniti dom — do zadnjega. Nič nas ne bo več motilo. To nalogo bomo izpolnili le če bomo vsi strnjeni in enotni, ker le tako bomo dočakali boljše dni!

Slika s slavnosti v Cerkljah